

NOVO MESTO, 20. decembra 1973

(2. snopič)

Št. 6

BOJ PROTI KLERIKALIZMU

je naloga vseh, ki želijo resnično svobodno socialistično družbo, osvobojeno vseh zlorab (Franc Šetinc, 15. 7. 1973 na zborovanju v Žužemberku)

Ni naključje, da smo se zbrali tu, v Žužemberku, v tem večno živem spominu na slavne dogodke iz naše revolucije. Tu je bilo zgodovinsko bojišče, eno tistih, kjer se je odločala usoda slovenskega naroda. Tu je bilo križišče cest, pomembno za okupatorja in domače izdajalce, ki so poskušali postaviti tod obrambno črto, nekakšen jez, ob katerem naj bi se razbila partizanska vojska. Toda Žužemberk je bil enako pomemben za narodnoosvobodilno vojsko, saj so bile tod speljane arterije, življenjsko pomembne za vojaško in politično narodnoosvobodilno dejavnost v vsej Sloveniji. Na spomeniku na Cvilblju je vklesana cena, ki je bila potrebna, kajti pot v svobodo, v nov, pravičnejši svet je vodila samo preko okupatorskih postojank in trdnjav. Štirikrat je sovražnik zasedel Žužemberk,

štirikrat so ga partizani osvobodili. Boji za Žužemberk – to je epopeja, ki nas spominja na junaški narodnoosvobodilni boj in revolucijo slovenskega naroda in drugih jugoslovanskih narodov.

Tu so zbrani mnogi preživeli borci štirinajste in petnajste divizije, delegacije brigad – Tomšičeve, Gubčeve, Cankarjeve, Šerčerjeve, Gradišnikove, Prešernove, Bračičeve, Šlandrove, Zidanskove, Dvanajste štajerske, Petnajste belokranjske, Železničarske in italijanske brigade Fontanot. V njun sestav so prišle brigade z imeni, vrednimi tako velikega, enkratnega dejanja slovenskega naroda. Simbolizirala so dejstvo, da je naša revolucija zrasla iz napredne miselnosti stoletij, ki je dosegla svoj vrh z imeni slovenskih velikanov Franceta Prešerna in Ivana Cankarja. To je bila misel-

nost, ki je prebujala slovenski narod, dokler ga ni Komunistična partija končno dvignila iz temnice in obupa, da je vstal in visoko vzravnal stopil na evropski svetovni oder. Dolgo je odmeval glas narodnih buditelev: Vstanite tudi vi, Slovenci! In smo vstali.

Pravo junaštvo partizanov je bilo v kljubovanju smrti

Z ustanovitvijo divizij pred 30 leti se je začelo novo razdobje. Naša slovenska partizanska vojska je začela preraščati v redno armado v okviru jugoslovanske osvobodilne vojske z vrhovnim komandantom tovarišem Titom. To je bila hkrati pomembna prelomnica v načinu vojskovanja, prehod v višjo organizacijsko obliko. Zgodo-

Ni naključje, da začenjamo današnjo številko DOLENJSKIH RAZGLEDOV z razmišljanjem o odnosih socialističnih sil do Cerkve, vere in klerikalizma. Že pred meseci smo poročali, da je govor Franca Šetince, sekretarja sekretariata CK ZKS, ki ga je imel 15. julija letos na proslavi partizanskih divizij in brigad v Žužemberku, izredno odjeknil med širokim krogom prebivalcev širše Dolenjske in izven meja naše pokrajine. Čeprav je tovariš Šetinc govoril v Žužemberku o že dolgo znanih in v praksi potrjenih stališčih Zveze komunistov do klerikalizma, objavljamo danes njegov govor na omenjeni proslavi v celoti.

Potrebno je namreč potegniti jasno črto med klerikalizmom in vero, med Cerkvijo in verniki. Tudi to je v praksi že dolgo znano, le da prihajajo iz cerkvenih vodstev vedno znova maličenja, ki hočejo zabrisati pojave klerikalizma v lastnih vrstah. Klerikalizem, ta dobro znana težnja Cerkve za posvetno oblastjo, je v bistvu nasilje nad vero in vernimi občani. Take težnje ne vladajo v Cerkvi od včeraj; polna jih je vsa zgodovina sveta in vselej so se tudi ostro spopadale z naprednimi silami. Pri tem klerikalizem tudi pri slovenskem narodu ni izbiral ne sredstev ne metod za uveljavljanje svoje sile nad svobodoljubnim človeškim duhom.

Odnos socialističnih sil do klerikalizma je zelo jasno opredeljen že v predvojnih dokumentih Partije, ki je vedno ločevala vero od njene zlorabe v podobi klerikalizma. Znano je, da so se tisoči in desetisoči vernikov borili v narodnoosvobodilnem boju za osvoboditev domovine in socialno revolucijo. Bili so verni, a hkrati so bili proti klerikalizmu in so

S proslave 30-letnice ustanovitve XIV. in XV. divizije, 31-letnice SPUB „Tone Tomšič“, 30-letnice prve partizanske motorizirane enote in krajevnega praznika Žužemberk, ki smo ga slavili v nedeljo, 15. julija 1973. Na sliki: pogled na del gostov na proslavi (Foto: I. Zoran)

KLERIKALIZEM

se proti zlorabi vere v politične namene tudi borili. Tudi precej duhovnikov, predvsem med nižjo duhovščino, je obsojalo klerikalistično in belogardistično načrtno usmeritev vrhov rimo-katoliške Cerkve v Sloveniji.

Osnutek nove ustave pravi o odnosih socialističnih sil do vere in Cerkve:

„Izpovedovanje vere je svobodno in je človekova zasebna stvar. Verske skupnosti so ločene od države in so svobodne pri opravljanju verskih zadev in verskih obredov. Verske skupnosti smejo ustanavljati samo verske šole za vzgojo duhovnikov. Protiustavna je zloraba verske dejavnosti v politične namene...“

Že leta 1967 je bilo, n.pr., v resoluciji 7. seje CK ZKS med drugim povedano tudi tole:

„... Najostreje moramo zatreči vsak poizkus rehabilitacije belogardističnih zločinov in uveljavljanje novega belogardizma. Zaostriiti moramo stališče do vseh pojavov klerikalizma, ki je v bistvu samo oživiljanje razbitih belogardističnih namenov iz zadnje vojne. Računajo, da je preteklo dovolj časa, da bi bilo mogoče pozabiti njihovo narodno izdajalsko in reakcionarno vlogo v zgodovini slovenskega naroda. Biti je treba oster idejni boj proti tej konservativni sili, ki skuša politično izrabljati verska čustva delovnih ljudi.“

Klerikalizem hoče v ime vere in cerkve obvladovati celotno družbeno življenje; hoče vplivati na šole, radio in televizijo, poskuša upeljevati razne neverske dejavnosti, ki na zunaj „tekmujejo“ s takimi dejavnostmi ali službami, kot jih imamo v naši samoupravni družbi že urejene za potrebe delovnih ljudi (socialna dejavnost, skrb za bolne, kulturno in športno izživljanje mladine itd.). Čeprav milijoni vernih državljanov v Jugoslaviji aktivno sodelujejo v najrazličnejših organizacijah, v samoupravnih organih, društvih in združenjih, izreka klerikalizem dvome o tem in govori

vinsko povelje o ustanovitvi obeh divizij nosi datum 13. julij 1943 in podpis takratnega komandanta Glavnega štaba Ivana Mačka in vršilca dolžnosti komisarja Borisa Kraigherja. Prva komandanta divizij sta bila Mirko Bračič in Dragan Jeftič, prva komisarja pa dr. Jože Brilej – Bolko in Viktor Avbej – Rudi. Sledila so jim imena, nekatera med njimi že legendarna, ki so jih poznali vsi borci, vse partizansko zaledje, pa tudi sovražnik: Vasja, Luka, Simon, Efenka, Stjenko, Ciril, Janez Hribar, Šaranović, Krt, Aleš, Brkin, Gigi, Matevž Hace, Janušik, Jože Borštnar, Janez Vipotnik, Crni in drugi.

Tu so zbrani številni preživeli tomsičevci, ki praznujejo 31. obletnico ustanovitve svoje brigade. Prišli so tudi pripadniki enote JLA, ki goje tradicije slavne Tomsičeve brigade. Tako kot borci drugih brigad so tudi tomsičevci prišli, da obude spomin na svoje tovariše, ki so za vedno ostali tu, na strminah, po katerih so se vzpenjali na sam vrh – v svobodo. Pravo junaštvo partizanov je bilo v kljubovanju smrti. Vedeli so, da čaka mnoge ob jurišu smrt. Vendar niso odstopili, zavest o dolžnosti do domovine, čut odgovornosti do revolucije sta jih dvignila v tisto življenje, ki ima globlji smisel.

Kmalu po ustanovitvi sta diviziji napadli močno italijansko postojanko v Žužemberku. Po kapitulaciji Italije sta imeli pomembno vlogo v boju za razširitev svobodnega ozemlja, pri razoroževanju italijanske vojske, v spopadih z nemško vojsko, ki je hitela, da bi zamenjala Italijane. Junaško sta prebijali mrežo utrjenih sovražnih postojank, obdanih z žico, bunkerji in okopi, napadali in zavzemali sta najmogočnejše trdnjave. Legendarno junaštvo borcev obeh divizij se je izkazalo v mnogih bojih, ki jih, žal, ni mogoče vseh naštetih. Naj omenimo samo številne napade na postojanko v Žužemberku in Kočevju, pomembne operacije obeh divizij na Notranjskem in Dolenjskem, legendarni pohod Štirinajste na Štajersko in druge. Tudi imena krajev in objektov, kot so Dobrava, Dobrnič, Trebnje, Mirna peč, Štampetov most, Krvava peč, Grčarice, Turjak, Bosiljevo in mnoga druga, so povezana z junaštvom borcev obeh divizij.

Današnji praznik nas spominja tudi na 13. julij 1942, ko je bilo v Žužemberku ustanovljeno prvo mestno poveljstvo in ko so s tajnimi volitvami vzpostavili resnično ljudsko oblast. Spominjamo se mitinga, na

katerem je zbranemu ljudstvu in partizanom govoril Edvard Kardelj. Spominjamo se prireditve, na kateri je takratni komandant glavnega štaba Franc Leskovšek-Luka izročil poveljniku komande mestnega poveljstva Žužemberčanu Francu Smrketu-Joštu zastavo z rdečo zvezdo. Spominjamo se Žužemberčanov, ki so bili tudi v času najhujših preizkušenj, kot pravimo, s srcem in dušo za partizansko stvar. Od prvih dni je v tem mestu živel partizanska misel, kljubovala je tudi takrat, ko so fašisti pošiljali ljudi v internacijo ali pa so jih izdajalci mučili in pobijali.

Današnji praznik nas hkrati spominja na napad pred 30 leti, v katerem je prvič sodelovala prva partizanska, komaj ustanovljena motorizirana enota. Zvesti plemenitim tradicijam narodnoosvobodilnega boja so ta dan prevzeli šoferji in avtomehaniki za svoj praznik – dan šoferjev.

In naposled: tu so se zbrali mladinske brigade, pionirji, taborniki, udeleženci iz tabora Sutjeska, gasilci in drugi, ki nosijo tradicije slavnih partizanskih brigad.

Belogardizem je bil skrajni klerikalizem

Tovarišice in tovariši! Belogardizem, ki je prizadejal toliko zla po Suhi krajini, je bil skrajni klerikalizem, ki v boju za posvetno oblast odloži farizejsko obleko in vzame v roke puško in nož. Kako je vse to daleč od vere, ni treba posebej dokazovati. Zato človek, veren ali ateist, ne more oprostiti tistemu delu duhovščine, ki se še ni uradno odpovedala belogardizmu in ga obsodila zaradi najhujše zlorabe vere in cerkve, pa tudi zaradi izdaje naroda v trenutku, ko mu je bila bolj kot kdaj potrebna enotnost neglede na ideolo-

ško prepričanje. Dokler cerkvena oblast tega ne bo storila, bo nosila hipoteko, spričo katere se človek ne more otresti prepričanja, da iskra protirevolucionarnih, s tem pa tudi protinardonskih težnj še tli. Dokler ta ne ugasne, človek ne more biti miren.

Isto velja za človeštvo: dokler bodo razmere v nekaterih državah dovoljevale obujanje pronacističnih in neonacističnih težnj, toliko časa bodo ogroženi napredek človeštva, svoboden razvoj narodov in držav, strpnost med njimi, življenje nardnostnih manjšin itd. To, kar se dogaja v Avstriji in Italiji, je dovolj zgovoren dokaz za to. Zato obsojamo šovinistično gonjo neonacističnih sil proti slovenski narodni skupnosti v Avstriji in Italiji. To, kar se tam dogaja, je sramota za vsakogar, kdor kaj da na demokracijo in kulturo. Tako so začeli fašisti s pohodom na Rim in nacisti na Bavarskem pred Hitlerjevimi prihodom na oblast. Takrat se svetovna javnost ni zganila, tolažila se je, da so to le obrobni dogodki. Ko se je iz tega razvil zločinski sistem, so bili potrebni milijoni žrtev, preden je svobodoljubno človeštvo premagalo orjaški stroj najpodejšeja zločinstva. Potrebno je bilo nekaj let strahot in morij, preden je v Nuernbergu, kjer so sodili nacističnim zločincem, človeštvo obtoževalo:

„Moritev so uganjali kakor nekakšno industrijo množične proizvodnje, v zaplinjevalnicah in pečeh Oswiecima, Dachaua in Treblinka, Buchenwalda, Mauthausna in Majdanka. Mar naj svet,“ je govoril javni tožilec v Nuernbergu. „spregleda ponovno vstajanje suženjstva v Evropi, suženjstva v tolikšnem obsegu, da so sedem milijonov mož, žena in otrok odgnali z njihovih domovanj, ravnali z

Jože Prah, 12 let: KMEČKI PUNT (osnovna šola Podbočje; pedagog Dušan Premrl)

Vikica Petkovšek, 12 let: PUNTARJI SE ZBIRAJO (osnovna šola Ljubljana-Vič; pedagog Ivo Mršnik)

njimi kakor z živino, jih izstradali, pretepali in pomorili? "

Najhujša zloraba vere

Na to obtožbo, ki kot prst opomina bedi nad nami, sem spomnil zaradi poskusov obnovitve in oživljanja belogardizma, ki bi rad spet prišel iz mišjih lukenj na beli dan. Pri nas so bili posamezniki in skupine, ki so se zavzemali za tako imenovano narodno spravo. Govorili so: z bogajmo se, saj so se nasilja dogajala na obeh straneh! Pri tem se delajo, kakor bi ne vedeli, da so bila na naši strani naključna, neorganizirana in posamezna dejanja, ki so jim strogo sodila naša sodišča. Na drugi strani so bili sistematični, široko zasnovani, med seboj povezani zločini. Na eni strani je bil narodnoosvobodilni boj, povezan z bojem svobodoljubnega človeštva, na drugi strani so bili podli izdajalci, povezani z načrtnim hudodelstvom, katerega posledice so strašne: smrt več kot dvajsetih milijonov nedolžnih ljudi, opustošenje zemeljske celine, širjenje nepopisnih tragedij in trpljenja na vsem svetu, kakor je bilo rečeno v obtožnici na nuernberskem procesu.

Belogardizem je bil najhujša zloraba Suhokranjcev. Izkoriščal je njihovo vero. Začelo se je mnogo prej, takrat, ko so ljudem s prižnice dopovedovali, da je vse, kar je napredno, hudičevo delo. Vsako napredno dejanje, vsako napredno misel so poskušali zatreti in pregnati. Učitelja, ki si je drznil misliti s svojo glavo in povedati ljudem še kaj drugega, kakor so dovolili gospodarji pri fari, so premestili tja, kjer jim ni bil nevaren. Povsod so zagospodarili: v občinskem odboru, v davkariji, na soli, povsod, od koder je bilo mogoče podrepati ljudi. Tako so

ljudem, ki so na tej skopi kraški zemlji brez kake tovarnice ali drugačne možnosti zaposlitve že tako in tako težko živeli, naložili davek za zgraditev župnišča, ki je bilo vse prej kot to. Nihče se ni upal upirati, ča pa se je, je bil to smrtni greh. V bogaboječnosti je zamrl vsak glas protesta. Predračun za to razkošno poslopje z dvoranami, številnimi sobami in kopalnicami je bil velik, veljal je denar, s katerim bi lahko zgradili tovarnico, ceste ali kaj drugega za napredek Suhe krajine. Bil je prigarani; v potu svojega obraza ga je ustvaril suhokranjski človek.

Dobro ločite razlike med vero in klerikalizmom!

Zakaj govorim o tem? Zato, da bi se vsakomur, tudi tistemu, ki je že zaslepljen, končno odprle oči. Boj proti klerikalizmu ni samo zadeva Zveze komunistov, to je naloga vseh, ki želijo resnično svobodno socialistično družbo, osvobodeno vseh zlorab. Ne dovolimo, da bi v imenu Cerkve razvijali razne socialne, športne, kulturne in druge dejavnosti, ki poskušajo tekmovati s samoupravnimi ustanovami. V ozadju tega je namera, da bi verniki začeli verjeti, da v institucijah in organizacijah samoupravne družbe niso enakovredni in zato potrebujejo svoje posebne organizacije. To ni res. Zveza komunistov in druge socialistične sile v naši družbi se bore za uveljavljanje samoupravnih pravic vseh: vernikov in ateistov. V sistemu samoupravljanja želi porušiti vse ideološke pregrade med ljudmi, etastične, klerikalne, tehnokratske, birokratske in druge. Zato nasprotuje tudi vsakršnemu sektaštvu v

lastnih vrstah, vsem tistim, ki ne vidijo razlike med vero in klerikalizmom. To nam vsem daje pravico, da se postavimo po robu tistim, ki s psihološkim pritiskom ustvarjajo ozračje ogroženosti in zapostavljenosti verujočih. To meji že na nestrpnost, iz kakršne so nekdanji nastajali katoliška akcija, stražarji, vaške straže, razne legije in podobno.

Vprašujemo se, zakaj slovenska cerkvena oblast še vedno vzdržuje uradne zveze z emigrantsko duhovščino? Kakšne namere ima? Zakaj dovoli, da potem, ko zbor volivcev izrazi svojo voljo, z zbiranjem podpisov preštevaljo še glasove vernikov?

Klerikalizem je boj za zemeljsko oblast

Ob teh in podobnih pojavih se bo morala Cerkev na Slovenskem zamisliti, ker bo sicer sama kriva, če bo prišla v ostru nasprotju s socialističnimi silami, torej tudi z verniki, kakor že dolgo opozarjamo. Če vernosti ljudi ne morejo krepiti v cerkvi, je tudi s politikom ne morejo nadomestiti. Spreminjanje raznih obredov v politične manifestacije resnični veri ni v prid, ker jo, narobe, vklepa v spone namenov, ki z vernostjo nimajo nič skupnega. Klerikalizem ni vera, temveč je nasilje nad njo, politikantstvo, boj za zemeljsko oblast, kakor je dejal pokojni Boris Kidrič. Zato šele socialistična družba ustvarja razmere za resnično versko svobodo.

V svobodi: novo življenje Suhe krajine

Suha krajina je po osvoboditvi na novo zaživela. Porušena je bila večina vasi, bilo ni nobene vodovoda, elektrificirani sta bili le dve vasi - v svobodi pa je napredek delal velike korake. Obnovitvene zadrage so z ugodnimi krediti in materialom pomagale Suhokranjcem, da so si spet postavili domove. V vaseh je namesto brlivke zasvetila elektrika. Obnovili so šoli v Žužemberku in Ajdovcu. Zgradili so prvi Iskrin industrijski obrat. V osmih letih so za komunalne in druge dejavnosti na območju krajevne skupnosti namenili dve stari milijardi. Največja akcija je graditev vodovoda Žužemberk - Zafara - Trebča vas - Sadinja vas - Mačkovec - Dvor, ki se bo nadaljevala na Jamo in v Stavčo vas. Ljudje so pripravljani vsak družbeni dinar oplemeniti s

o „zapostavljenosti“ vernikov. Vedno nove oblike klerikalizma se pojavljajo, v njih pa tiči stara zahteva - težnja za posvetno oblastjo.

Nič novega tudi ni ugotovitev, da politična aktivnost in zveza z belo emigracijo ustvarjajo iz klerikalizma protirevolucionarno in protiljudsko nasilje. Cerkev - še posebej v Sloveniji - nikoli ni bila apolitična; menjavajo se samo oblike njenega političnega delovanja. Žalostna je zgodovinska resnica, da je prav slovenska Cerkev vedno zaostajala za splošnim razvojem rimokatoliške Cerkve, da je bolj konzervativna in vedno na repu sodobnih tokov razvoja v Cerkvi; prav zato jo je kritiziral tudi del njene duhovščine. Slovenska Cerkev se vse do danes ni uradno odrekla belogardizmu in ga ni obsodila. Dokler tega ne bo naredila, bo nosila sramotno breme preteklosti pred narodom in svetom.

Svojevrstno „zavijanje oči k nebu“ tiči tudi v čudni dramatičnosti „Odrptega pisma jugoslovanskih škofov“ (DRUŽINA, 21. oktobra 1973), ki je kljub vsej svoji leporečnosti v bistvu vendarle samo opozicijsko izhodišče današnjih družbenih gibanj. Človeku, ki ga prebere, ostaja v ustih grenak občutek: še en poskus več, kako se vsiljevati vernikom in nastopati v njihovem imenu (to pa je, bodi v ljudno povedano, hkrati tudi poskus političnega posredovanja). Prav gotovo zadnje javno pismo najvišjih predstavnikov rimokatoliške cerkve v Jugoslaviji ni prispevek k dozorevanju javnega mnenja o verski svobodi.

Slednje pa v naši državi ne manjka. O tem vedo povedati največ in najbolj verni državljani sami, ki jih prav nič ne ovira pri izvrševanju njihovih ustavnih svoboščin glede izpovedovanja vere. Nasilje nad svojo vestjo, ki se vedno znova vriva mednje z najrazličnejšimi oblikami sodobnega klerikalizma, odklanjajo verni ljudje prav v imenu svobode, za katero so se toliko med njimi zavestno borili.

KLERIKALIZEM

svojim prispevkom v delu, materialu in denarju. Kmetje se prek zadruge vključujejo v naprednejše kmetovanje, imajo že nekaj sto motornih kosilnic, 40 traktorjev, pojavljajo se prvi sodobnejši hlevi itd.

Prihajajo nove generacije, rojene v socializmu. Čeprav niso bile osvobodene vseh tujih in celo sovražnih vplivov, so zvečine našle pravo pot. Tudi starejši ljudje, ki so doživeli zadnjo vojno, čedalje bolj spoznavajo, da je suhokranjski človek v novi družbi svobodnejše zadihal in da bolje živi. Neredko jih slišimo govoriti: O, da bi le dolgo ostalo tako, da bi bil mir in da ne bi bilo vojne!

Vsak želi svojim otrokom, da ne bi nikoli skusili tega, kar je njega pahnilo v nesrečo. Zato tudi obsoja vse, ki poskušajo še vedno zastrupljati ljudi z napovedmi, da bodo prišli „naši“, ki jih predstavljajo iz desetletja v desetletje, medtem ko nekaterim od čakanja že sivijo brade. Med temi so, žal, tudi taki, ki so se šele v socializmu izkopal iz gospodarskih težav in dolgov, ki jim družba štipendira otroke, ki razkošno obnavljajo hiše in gospodarska poslopja, kupujejo mehanizacijo itd. Takim bi po domače lahko rekli, da so skregani z belim kruhom. Toda v večini so tisti, ki so te dni odprtih src sprejemali nekdanje partizane, mladince, pionirje in jim ponudili streho gostoljubja.

Napredek, kakršnega nismo niti slutili

Jugoslavija in Slovenija sta se po vojni tako spremenili, da ju tisti, ki se po dolgem času vrača v domovino, ne prepozna več. Sam sem srečeval ljudi, ki so s soizainti v očeh občudovali napredek, hkrati pa se jezili na tiste v tujini, ki so jim govorili, da so doma ljudje do vratu v blatu in revščini, prisiljeni živeti pod najhujšim terorjem. Če bi Jugoslavijo iz leta 1973 primerjali s predvojno, bi ugotovili napredek, o kakršnem še slutili nismo. Takoj po vojni smo komaj sestavili skupino strokovnjakov za gradnjo tovarne gumbov, zdaj naši inženirji, tehniki in delavci postavljajo hidrocentrale domala na vseh celinah sveta. Industrijska proizvodnja je skokovito rasla: povečali smo jo za petnajstkrat. Začeli smo izdelovati stvari, ki smo jih pred vojno komaj poznali: koks, bencin, avtomobile, elektronske naprave in druge izdelke. Včasih smo bili na repu najzaostalejših, zdaj se dvigamo med razvitejše.

Ob sedanjih gospodarskih težavah nekateri govorijo, da

je to razsulo. Vprašujemo jih: so mar razsulo nove ceste in železnice, šole, kulturni domovi, četrtr milijona študentov, 28-krat povečana proizvodnja elektrike, število zaposlenih, ki se je povečalo od 750.000 pred vojno na 4,1 milijona letos? Mar pomenijo razsulo nova stanovanja, hiše, ki tudi v Suhi krajini rasejo kot gobe po dežju?

Te številke, a lahko bi jih našteval še in še, zanikajo vse tiste, ki poskušajo razrednotiti dosežke naše socialistične graditve. Sedaj izrabljajo naše gospodarske težave, ki res niso majhne, želeč dokazati, da nam gre vse po zlu. Pri tem namenoma prezejo dejstvo, da podobne ali še večje težave pestijo tudi gospodarstva razvitih držav. Nočejo tudi videti, da so naše težave vseeno majhne, če jih ne iztrgamo iz sklopa celotnega povojnega napredka.

Kaj vse nas čaka ob ustavnih spremembah

Bolj moramo izkoristiti ugodno politično ozračje, ustvarjeno po pismu tovariša Tita in izvršnega biroja predsedstva ZKJ. Mobilizirati moramo vse ustvarjalne sile, vse naše

Marjanca Bizjak, 12 let: MATIJA GUBEC (osnovna šola Ljubljana-Vič; pedagog Ivo Mršnik)

rezerve, vso našo odgovornost za uresničitev stabilizacijskih ciljev. To mora biti totalna mobilizacija vseh naših rezerv, ki so še vedno skrite v premajhni produktivnosti, v nezadostni kakovosti izdelkov, v prevelikih stroških, v neracionalnih investicijah. Utrditi moramo družbeno in delovno disciplino. Utrditi moramo zakonitost. Napadati moramo vire družbene nedopustnega bogatenja, ki rahljajo moralno trdnost naše družbe. Okrepiti moramo zavest ljudi o tem, da se morajo v okviru družbene samozasčite in sistema vseljudskega odpora usposabljanja, da bodo lahko sami varovali vrednote in pridobitve naše socialistične skupnosti.

bitve naše socialistične skupnosti.

Z ustavnimi spremembami želimo, da bi imel naš delovni človek prevladujoč položaj v celotnem družbenem življenju. Potem bo ovrget trditve vseh tistih, ki pravijo za delovne ljudi, da niso sposobni, da imajo premalo šol in da morajo zato namesto njih vladati drugi. Dokazal bo, da lahko delovni ljudje zamenjajo državo kot razsodnika o nujnih investicijah, o družbenih potrebah, o tem, ali naj gre več sredstev za nove tovarne, za šole ali za knjige. To je edino mogoča pot, če hočemo ustvariti namesto logike političnih tovarn, nelikvidnosti, nepokritih investicij in inflacije logiko produktivnejšega, racionalnejšega in stabilnejšega gospodarjenja. Po tej poti je mogoče ustvariti konvertibilni dinar, ki ga ne bo sram sleči svojo nacionalno uniformo, ko bo prestopil državne meje, in se bo lahko pomeril s katero koli tujo valuto. Pri tem ne smemo pozabiti, da je za nas prvi človek, cilj vsega, kar delamo, ustvarjamo in za kar se bojujemo!

Na poti uveljavljanja ustavnih sprememb je še mnogo ovir. Za spopad s težnjami, nasprotnimi socializmu, bomo morali biti zelo pogumni, vztrajni, brez-kompromisni, revolucionarni. Tehnokratsko-birokratskih sil ne bomo premagali samo z gesli, le z besedami. Odkrivati jih bomo morali v konkretnih okoljih, take, kakršne so. Potem bo izključena vsaka pomoč, vsak nesporazum, da bi razglašali za tehnokrata koga že samo zato, ker je direktor, inženir ali tehnik, za elitnika vsakega intelektualca in za birokrata vsakega uradnika. K tehnokratom in birokratom prištevamo tiste, ki ne sprejemajo samoupravljanja, ker žele ohraniti oblast nad ljudmi in njihovimi dosežki, ker izkoriščajo znanost, tehniko in strokovnost za krepitev svoje moči. To je tudi pglavitno merilo, kam kdo spada — ali v delavski razred ali med njegove nasprotnike. Za pripadnost delavskemu razredu ni odločilno to, ali kdo dela pri stroju ali ustvarja v laboratoriju, v inštitutu ali na šoli, bistveno je, kakšen je njegov položaj v produkcijskem odnosu. Ni zmage delavskega razreda in osvoboditve človeštva brez delavcev, povezanih z znanjem, visoko tehniko in produktivnostjo, z intelektualci in strokovnjaki. Zato mora biti delavec v neposredni proizvodnji bolj kot kdorkoli zainteresiran, da ceni in upošteva strokovnost in poslovnost, ki sta vpeta v samoupravljanje, mora

pa biti odločno proti njuni zlorabi za ustvarjanje oblasti manjšine.

Sledimo zgledu borcev, ki jim nobena ovira ni bila prevelika. Danes ni treba jurišati na bunkerje in se izpostavljati smrti. Sedaj so nove preizkušnje: prebijati je treba ovire monopolov in klik, vseh tistih, ki jim socialistično samoupravljanje ogroža moč in oblast.

Svetla zgleda OF in Komunistične partije

Sledimo zgledu Osvobodilne fronte, ki je bila vselej močno ukoreninjena v ljudstvu. Tako mora tudi Socialistična zveza danes koreniniti med ljudmi, njena široka dejavnost se mora razvejati v krajevni skupnosti in mora segati v sleherno vas, do slehernega človeka, do njegovih problemov, interesov in potreb.

Sledimo zgledu Komunistične partije, ki je bila vedno močna takrat, kadar je bila idejno in politično enotna, moralno neoporečna. Tudi danes morata ugled in veljavo Zveze komunistov kliti iz zaupanja ljudi. Njene akcije bodo uspešne le brez omahljivcev, salonskih pomeščanjenih komunistov, karieristov in biciklistov.

Temu zgledu mora slediti tudi Suha krajina, da bo v prihodnje v okviru Slovenije in Jugoslavije še hitreje napredovala in premagovala težave, ki jo pestijo, odpravljala revščino, ki ji, žal, še vedno nismo izruvali vseh korenin.

Svetlim tradicijam narodno-osvobodilnega boja naj še bolj s srcem in razumom sledi mlada generacija, ki ne sme nikoli pozabiti, da so dobili od prejšnjih generacij najdragocenejše, kar so mogli dobiti — svobodo. Mladi ljudje se lahko s ponosom zgledujejo po večini nekdanjih borcev, ki so še vedno na položajih naše revolucije. Morajo pa ponesti revolucijo naprej, od mladih so odvisne vzmeti za nov vzgon napredka.

Vsem borcem Štirinajste in Petnajste divizije, posebej še vsem tomsičevcem, vsem Žužemberčanom, vsem šoferjem, vsem prebivalcem krajevne skupnosti Žužemberk čestitam za praznik in jim želim veliko osebne sreče in zadovoljstva ter mnogo skupnih uspehov v boju za nadaljnji napredek naše socialistične skupnosti.

Naj živita Štirinajste in Petnajsta divizija!

Naj živi Tomšičeva brigada!

Naj živi dan šoferjev!

Naj živi Žužemberk!

Naj živi vrhovni komandant, nam vsem dragi tovariš Tito!

KANDIJSKA BOLNIŠNICA V ZADNJI VOJNI

Rekel bi, da so storili Novomeščani doslej vse premalo, da bi ohranili dostojen spomin na veliki delež svoje dolenske metropole v času zadnje vojne. Lahko bi bili ponosni na mnoga svoja junaška poglavja, o katerih ne bo zgodovina ničesar izvedela ali premalo. Kampinjskega zapisovanja spominov smo imeli doslej res precej. Vedno so za tako delo poiskali stare aktiviste ter politične in vojaške organizatorje in zapisali vedno nekaj zelo splošnega, nedoločnega, brez datumov, le prevečkrat v stilu naše medvojne literature; hočem reči: zgodovinsko premalo dokumentirano in materialno siromašno. Omenim naj na primer samo tridnevno zbiranje in zapisovanje gradiva po podbočenskih krajih: da je bila v kaki vasi Cankarjeva brigada ali hrvaška partizanska bolnišnica brez vseh drugih podatkov, ne more zgodovini še nič koristiti. S starimi borci bi lahko samo zgodovinar rešil koristne spomine, ki bi imeli znanstveno težo.

Z arhivi je žal tudi Novo mesto ravnilo mačehovsko. Po italijanski kapitulaciji so okupatorjeve arhive na glavarstvu požigali partizani. Voz najdragocenejšega gradiva, zbranega po širokem prostoru Dolenjske, smo shranili na podstrešje okraja, od tam pa ga ob nevarnosti vojne v informbirojevski krizi odpeljali kot star papir v Vevče.

Res, tudi drugod so se godile čudne reči. Arhive vojaškega sodišča v Ljubljani so hodili po vojni plenit aktivisti za razne razstave. Sodne mape, v katerih sem iskal pomembne informacije in dragocen dnevnik med vojno obsojenega Novomeščana dr. Viktorja Brežnika, sem našel prazne. V Novem mestu sem iskal fascikel o sodnem procesu proti Marnovi črni roki: prekasno, je že izginil. Major, ki mi ga je hotel oskrbeti, je lahko ugotovil le toliko, da je arhiv čuval sorodnik nekega vodilnega črnoroka.

Trebanjski grobar Omahen mi je posodil zelo dragocene svoje zapiske z datumi, imeni in nekaterimi opombami o vojnih žrtvah: še preden pa sem gradivo utegnul prepisati, sta pridrvela dva grdogleda trebanjska aktivista. Češ kaj se to pravi, grobarjeve zapiske potrebujejo vendar domači govorniki. Dobro bi bilo, da Novo mesto tiste papirje reši, če je še kaj rešiti.

Zelo se bojim, da so zgubljeni tudi zgodni povojni arhivi novomeške notranje uprave, ki so jih leta 1948 spravili na varno v neki drugi republikli in jih Novo mesto skoraj gotovo ni več videlo. Kolikor zgodnejši so viri, toliko zanesljivejši so s svojimi podatki.

Žal mi bilo posluha, da bi v Novem mestu ustvarili vsaj registre dolenskih partizanov z dokumentarnimi podatki o taboriščih, bojih, komandah itd. Gola imena z osebnimi podatki, ki so mi jih namesto tega pokazali, zgodovine ne zanimajo.

Dolenjsko prestolnico čaka vrsta neobdelanih zgodovinskih tem iz časa vojne. V Dolenjskih razgledih od 19. aprila 1973 se je še nenadetega poglavja o „bolnišnici usmiljenih bratov v Kandiji v času narodno-osvobodilne borbe“ lotil domačin dr. Julij Saje. Zbral je nekaj doslej neznanih podatkov, v splošnem pa ostaja na nivoju novinarskega podlistka. Želeli bi si določnejših časovnih podatkov. Mnogo je pomanjkljivega, zlasti kadar je imel pisec samo enega informatorja. Karakteristika patra priorja Maria Trampuša je celotno popolnoma zgrešena.

V veliki družini usmiljenih bratov ni bilo organizacije Osvobodilne fronte. Dva brata, Kazimir in Andrej, sta že zgodaj delala po navodilih mestnega odbora. Tancček je bil moj stalen sodelavec z zelo odgovornimi nalogami, brat Leonard pa zelo spreten in pogumen za priložnostne akcije, zasliševanja itd. V splošnem pa so usmiljeni bratje videli pač več gorja in žrtev okupatorjevega nasilja kot drugi in jih je že samo moralno ogorčenje družilo v boju proti fašističnemu priorju Trampušu, Italijanom in belim, ne da bi čakali nav odil od drugod.

Veliko delo bi opravil za zgodovince Novega mesta, kdor bi kritično in sistematično proučil in medvojne arhive kandijske kirurgije in vsak sumljiv primer raziskal in dopolnil z informacijami iz drugih virov in na terenu. Take in tej podobnih znanstve nih tem bi si od Novomeščanov želeli, ker bi dobili zanesljivih datumov in svežega

dopolnilnega gradiva za nekatera zgodovinska dogajanja, čeprav je danes že zelo kasno. Res pa je tudi, da je tako delo že vnaprej precej jalovo, če se začenja z razgovori o dnevnicah in ga ne rodi zgolj raziskovalna vna, iz kakršne se je, na primer, prešernoslovec Avgust Žigon na svoje stroške peljal iz Gorice v Gradec iskat neki datum.

Lik znamenitega novomeškega kirurga dr. Ignaca Pavliča bi zaslužil, da bi ga zgodovini ohranili v dokumentarni obliki, saj gre za slovečega strokovnjaka, izrednega humanista in neustrašnega zdravnika partizanskih ranjencev. V prve težave je začel že, ko je v februarju 1942 z napačno diagnozo prikril ranjenega komisarja novomeške čete Franca Prhneta. Že takrat ga je dr. M. Polenšek v skrbeh opozoril, da je videti upadel. Bil je verižni kedilec. Kirurg se je razjezil in ni hotel ničesar slišati. In tudi ko je kmalu po tistem spoznal, da je zapisan bližnji smrti, je ostajal ob operacijski mizi, kakor da se ni nič zgodilo. Legel je za trenutek, kadar so mu pošle telesne moči, in se zopet loteval dela. Gre za izreden, skoraj dramatičen zglede zdravniške etike in kirurškega znanja, ki bi že pred vojno sodilo na kako kliniko, kakor so takrat govorili. Poglavja znamenitih novomeških medikov ne bi smeli pustiti brez imena dr. Ignaca Pavliča.

Na sposobnega kirurga dr. Franca Steinfelserja iz Celja je pritiskalo mučno breme, da je begunec z nemške strani in zato njegova usoda nezanesljiva. Zato ni tvegaj ničesar, z odkritimi kartami pa je napravil vse, kar je zmožgal. Z neskončno potrpežljivostjo in velikim znanjem je na primer rešol obupno zdrobljeno nogo partizanu Albinu Kulovcu iz Vavte vasi, ko bi jo zdravnik običajno kot brezupno zgubljeno žrtvoval. To je bila Steinfelserjeva lastna izjava, ko je v decembru 1942 to operacijo opravil. Nad kirurgom so se zgrnili še temnejši oblaki, ko so Novo mesto zasedli Nemci. Takrat so mu nekateri zamerili, da je poziv v partizane pokazal Nemcem. Računal je pač, da gre morda za past Wolbangove črne roke, ki je v domobranskem stabu zahtevala obračun s kandijskimi zdravniki. Ko pa so Wolbangu

treznejši oficirji namembo v štabu preprečili, je hotel Veliki inkvizitor čistko izvesti sam s svojimi pooblastili „carte blanche“, ki jo je črni roki že ob njegovi ustanovitvi izdalo poveljstvo policijskega generala Roesenerja. Zdravnika dr. Milana Kirna je pred krvavo Wolbangovo tolpo skrivaj posvaril nemški posadni zdravnik dr. Poltzfuss.

Kandijskega primarija, internista dr. M. Polenška v času vojne njegovo mesto gotovo ne pozna dovolj. Brez dvoma pa ne bi mogli jetniki najti v nikomer boljšega zaveznika in odkritega ter neustrašnega zdravnika, ki pa ni nikoli sešteval in nikjer našteval svojih skoraj vsakdanjih zaslug. Ko so v jeseni 1942 legisti organizirali v smihelskem samostanu notredamskih sester svoj lazaret in so dr. Polenška prosili, da bi ga kot zdravnik vodil, je po poročilu, ki sem ga takrat zapisal, izjavil, da takih barab on ne bo zdravil. Takrat je neki drug zdravnik, ki bi mu najmanj prisodil, zaprosil, da bi mu Osvobodilna fronta dovolila zasesti tisto mesto.

Nepozaben ostaja kot človek in zdravnik jetnikom hišni zdravnik dr. Milan Kirn iz Želimlja. Tudi on je moral okusiti sovražnikovo maščevanje: grozote brloga na Ločenski cesti, kjer so na smrt v valovih Krke ali samotnen grob na Marofu čakale žrtve Wolbangove črne tolpe in se je le malokdo rešil.

Dr. Julij Saje nima dobrih informacij, ko meni, da je bil v kandijski bolnišnici samo usmiljeni brat Alfred Skale ovaduh in slab človek. Med brati jih je bilo še nekaj, ki smo se jih bali. Ne morem pisca pritrditi, da bi oater prior Mario Trampuš koga reševal iz italijanskih zaporov. Na divizijsko poveljstvo je hodil samo naročat, kaj naj z jetniki store. Z njim smo imeli jetniki tudi trde boje. Strežnika Tonea Vrščaja iz Bele krajine je vele aretirati z ovadbo, da je moj kurir. Nesrečni fant je vojno prebil po italijanskih in nemških ječah in letos v februarju še mlad umrl v moji ulici.

Brat Viktorin Ozmeč se ni na priorjevo večkratno intervencijo, kot pravi pisec, vrnil v Kandijo, ampak je bil 5. avgusta 1942 pred vojaškim sodiščem v Ljubljani obsojen na mesec dni zapora. Isti dan je prior Trampuš izgnal v Italijo sedem usmiljenih bratov, ki so predolgo

živeli med partizani na Starem gradu ali pa so se priorju zdeli drugače politično sumljivi. Brata Kazimirja ni pustil soditi, ker ga je neki jetnik, po rodu Tržačan (Guglielmo Negrini), prestrašil, da bo vsa sramota obsodbe padla na red sam.

Prior Trampuš je bil sin slovenskega trgovca iz Trsta in vnuk slovenskega kmeta z Doberdoba. Mislim, da je bil po srcu celo dober človek, če ga ne bi zaslepljevala fašistična politika. Sam mi je izjavil, da je Italijan. Njegov brat je bil kurat vseh fašističnih manipulov in centurij v ljubljanski pokrajini. Prior nam res ni odrekal nobene upravičene zahteve. Ko sem mu ogorčen očital, da pošilja italijanskim oficirjem z bogatih vrtov zelenjavo, našega jetnika Tavzlja pa hladno gleda umirati, ko si želi samo še, da bi se najedel solate, je predstojnik prestrašen pohitel z naročili. Prepozno. Našega jetičnega tovariša so v sosednji sobici zjutraj našli na tleh pred vrati mrtvega v krvi, ki jo je siromak ponoči bruhal. Kraševci so posebno težko prenašali jetniške zidove.

Po silovitem nočnem streljanju po Kandiji in okolici bolnišnice sredi maja 1942 je prior Trampuš z bogatim plenom iz hišnih shramb in cerkvenimi dragocenostmi prestrašen pobegnil. Po povratku nam je ves skrušen živo opisoval uspehe partizanskih bojev za železnice. V januarju 1943 je prvič prosil, naj bi ga ne ustrelili, ko bodo mesto zasedli partizani. Toda 23. marca 1943 so me iz karabinjerske telefonske centrale opozorili, da prior Trampuš ovaja tudi po telefonu.

Prvega od usmiljenih bratov, Kazimirja Prokopa, Madžara iz Bačke, sta za Osvobodilno fronto pridobila medicince Dolfe Medvešček in trgovska pomočnica pri Barboričevih Roza Škrabljeva. To je bilo že v jeseni 1941, ko so se zbirali prvi partizani novomeške čete na Frati. Kazimir je v aprilu 1942 z Jenkovimi deklety iz sosedne „Vile čebelice“ in Valentinčičevimi z Broda ter z domačim kurječem iz kotlarne pripravil pobeg Ljubljanačana Zvoneta Runka-Pavla, za katerega so ostali Italijani vedno prepričani, da je Miha Gruden iz Jurke vasi. Tja so za beguncem pošiljali naše stražarje orožnike, ki prav tako niso nikoli izvedeli za resnico.

Po brata Kazimirja je prišla 6. avgusta 1942 italijanska patrolja, ki jo je vodil mirnopedski kaplan Anton Šinkar v četniški kučmi in škornjih. Izdajalska kanalja se je bila Kazimirju že v juniju predstavila v šentjoških gozdovih za partizanskega komisarja, ko je brat, prepri-

čan, da je v partizanskem taborišču, nekemu legistu dajal v mavec zlomljeno nogo.

Kazimirjeva aretacija me je vznemirila. Bil mi je namreč arhivar in zato nisva nikoli govorila niti se pozdravljala niti se pogledala. Kot sem že omenil, ga niso sodili, ampak so ga izgnali v Italijo. Prvega septembra je z osmimi sobrati, prav tako obsojenimi na izgnanstvo, v Kandiji čakal, da bodo popravili porušeno železniško progo. Tedaj se je Kazimir za hip izmuznil straži in mi, ves prepaden in zaraščen, prihitel naročiti, naj poskrbim za njegovo skladišče zdravil na podstrešju in pošljem stvari v gozdove. No, prehitel me je prior Trampuš. Našli smo samo neke prazne skatle.

Zgoden zaveznik Osvobodilne fronte v kandijski bolnišnici je bil brat Andrej-Franjo Senica iz Savinjske doline. Doma so mu Nemci ubili brata. V pozni jeseni 1941 (Sajetovo datiranje „v začetku novembra 1941“ je precej prezgodno) je po nalogu okrožnega odbora OF pripravil pobeg ranjenega jetnika, za katerega je bil prepričan, da je preživeli partizan iz nesrečne bitke na Gorenjih Lazah. Bil pa je v resnici Ribničan Lovšin (ne Lušin ali Lošin), ki je bil v partizanih na Travnici gori po nesreči ranjen. Po operaciji v sanatoriju Emoni v Ljubljani se je zatekel na okrevanje k neki hiši v Šentjerneju, kjer so se ga prestrašili. Zato mu je OF poiskala varno zatočišče v „Montekarlu“ na podstrešju Perove gostilne v Novem mestu, kjer so se zbirali mladinci. Nепреvidnega fanta je v gostilni zajela italijanska patrolja. V zaporu si je prerezal staro rano, da je prišel v bolnišnico in od tam z Andrejevo pomočjo na svobodo. Žal fanta ni bilo mogoče dovolj

disciplinirati in je poz neje končal kot žrtev črne ročke pri Sv. Urhu.

V sredo, 11. novembra 1942, si je mladi novomeški zdravnik dr. Miro Saje iz ženske bolnišnice oblekel pri nas bel plašč, da je z vizito naših zdravnikov lahko prišel mimo straže v naš oddelek. V mestni organizaciji OF so imeli zaradi groženj in prvih aretacij pravkar alarm. Ko sva se sporazumela o vrsti problemov, predvsem o povezavi mestne organizacije z vojaškim bataljonom, ki ga je že poldrugi mesec zbiral tehnik Ernest Rusjan med novomeški mi stavbinci in tekstilci, mi je odposlanec mestne OF priporočil brata Andreja, da je zanesljiv in že star pristaš Osvobodilne fronte. Te že pozabljene zapiske sem našel precej pozneje, kot me je Franjo Senica ob svoji upokojitvi zaprosil za izjavo o sodelovanju v OF. Kot malo kdo zasluži, da se mu njegovo pogumno delo med vojno pri pokojnici upošteva, in upam, da bi se dalo z dobro voljo to tudi naknadno upoštevati. Posebno še, ker je po odhodu Italijanov vzorno vodil eno od partizanskih bolnišnic v Rogu.

Moj ožji sodelavec je postal brat Tonček Dragin iz Bušnje vasi, ki sem ga že omenil. Vrli Tonček je v operacijski sobi skrbel za zveze s kurirji, sprejemal pošto in jo od dajal. Najtežja najina naloga je bila, ko sva pripravila pobeg jetnika Alojza Kunstka iz mirnopedskih krajev. Zunaj so ga čakali legistični morilci. Nekoč so ga že zvezanega gnali na morišče, pa so po naključju srečali italijansko patroljo, ki je nелеgalni umor preprečila. V bolnišnici je bilo treba njegovo zdravljenje za nekaj dni podaljšati, za kar je poskrbel dr. M. Polenšek, da je

bilo mogoče izdelati dovolj podroben načrt pobega.

Nista bila torej le dva pobega jetnikov iz kandijske bolnišnice, kot piše dr. Julij Saje, ampak so bili celo štirje. Že pred Kunstkom je bilo namreč treba rešiti partizana Jožeta Urano iz šentrupeške okolice, ki so ga ujeli beli in 8. septembra 1942 pripeljali težko ranjenega v svoje gozdno faborišče pri Št. Joštu. Tam so sedemnajst kmetov, zajetih v isti hajki, v verigah pobili. Partizan Urana pa je sprejel legistično ponudbo, da ga bodo pustili živega, če se jim bo pozneje pridružil. Pod tujim imenom Vinko Arh in z izmišljeno zgodbo so nam ga vtiho tapili v kandijsko bolnišnico. Od tam ga je bilo treba rešiti. Z izgovorom, da ne potrebuje več zdravnika in da nimamo prostora, sem kot nekakšen starešina jetniškega oddelka z najdaljšim stažem priorju Trampušu predlagal, naj fanta izpuste in naj mu dajo prepustnico za odhod iz mesta. Zunaj je partizana čakal naš kurir. Predstojnik bolnišnice seveda ni slutil, v kakšni zaroti sodeluje.

Posebej moram omeniti brata Leonarda z laičnim imenom Janez Kos. Doma iz Studenčič pri Medvodah, je ušel nemškemu naboru in se preko zasneženih skal in prepadov prebil čez mejo. Pri nalogah, ki jih je dobival, je bil zelo spreten in pogumen. Prihajalo pa je tudi do smešnih zapletov.

V nedeljo, 16. avgusta, — bilo je po bitki z belimi pri Smolenji vasi — sem bratu Leonardu naročil, naj si ogleda in zasliši dva legista, ki so ju Italijani izčrpana „ujeli“ in pripeljali v posebno sobo naše bolnišnice, da si opomoreta. Bila sta Franc Slapnik iz Konjic in Karel Krhin iz Šentjerneja, oba iz razbojniškega „Štajerskega bataljona“. Legista sta prijazenemu redovniku navdušena razlagala vse skrivnosti svoje tolpe. Brat Leonard je dirjal od njiju k meni, da bi česa ne pozabil, in se z novimi vprašanji vračal k sovražniku. Belogardi sta brata spodbujala, naj še in še pride, da se bodo še kaj pomenili.

Bistri brat Leonard je ves navdušen vpraševal, kaj bi lahko še storil za nas, jetnike. Vrv bo prinesel, se je domislil, da bo kdo pobegnil.

„Kaj boš pa rekel straži, ko boš mimo nje vlek v ječo dvajsetmetrsko vrv?“ sem ginjen pogledal božanskega meniha.

Bila sva nenavadna zaveznika: on je vedel za mojo zaroto, kolikor je v njej pač sam sodeloval, jaz za njegovo: čeprav kmečki fant, je bil nor na balet. Na podstrešju je že imel prvi

Lidija Kecman, 13 let: OBEŠANJE UPORNIKOV (osnov na šola „Nikola Tesla“, Novi Sad; pedagog Bogdan Stanojev)

solistični nastop pred tremi ali štirimi povabljenici. Neko nedeljsko popoldne so ga zaman iskali po bolnišnici. Izmuznil se je bil v mesto in nekje nastopil s poklicnim novomeškim baletnikom Suhijem.

Kakor se je brat Tonček že zgodaj oborožil s puško, ki jo je potegnil iz Krke, si je brat Leonard oskrbel kovček s plesno garderobo, s katero je po italijanski kapitulaciji odšel v partizane na Prinorsko.

V štirinajstih mesecih mojega zapora v kandijskem oddelku se je zvrstilo mnogo veselih, razburljivih in tragičnih zgodb. Iz tiste prijazne sobice št. 29 s čudovitim razgledom na Gorjance, mesto, železniško postajo in ceste na vse strani smo organizacijo naših zaveznikov in sodelavcev močno razširili med usmiljene brate, orožnike (dva zanesljiva), karabinjerje (njihov predstavnik in voditelj Franco Canella je pozneje padel v slovenskih partizanih) in celo v pehoto, kamor je divizijsko poveljstvo poslalo nekaj preoblečenih karabinjerjev kontrolirati moralo vojakov. Ponudili so se nam topničarji z Marofa, ki pa jim je že pri prvi težji nalogi minirati za prvi maj 1943 žago v Bršlino zmanjkalo poguma. Povezali smo se s kaznjenci v zaporih, kamor smo iz našega oddelka poslali Jožeta Bauerja z nalogo formirati vojaške trojke.

Moram pa povedati, da je ostajalo sodelovanje z Italijani vedno v zelo skromnih mejah, razen obveščanja, ki nam je prahrnilo mnogo žrtev, in pozneje tihotapljenja orožja in druge robe, ki so nam jo Italijani za denar prodajali iz svojih skladišč (Mica Ferličeva). Ko sem dobil poleti 1943 iz Bele krajine seznam zdravil, ki jih je potrebovala neka brigada, in so italijanski topničarji šestega polka ponudili, da nam bodo organizirali za zdravlila kanal iz Milana, mi je mestna organizacija sporočila, da sodelovanja ne sprejme, ker bo za ves spisek potreb poskrbel Boris Andrijažič, sedaj direktor tovarne Krke. V tem sklepu sem videl poleg skrbi za našo varnost tudi tisti ponos, ki je že prejšnj o jesen vel iz poročila Rusjana-Perka, da je odklonil ponudbo italijanskih vojakov, da nam bodo pomagali razorožiti belo gardo. To bomo opravili sami. Obljubil pa jim je vsa naša pomoč v njihovem boju proti njihovim fašistom. Nikoli ne bom mogel dovolj poudariti te visoke moralne zavesti, ki je rastla tudi v naših novomeških organizacijah in bila eno od poroštov naše zmage.

V Ljubljani, 9. maja 1973

Janez Bogataj:

O LJUDSKI MEDICINI NA DOLENJSKEM

Etnološki oddelek Dolenjskega muzeja vključuje v svoja raziskovalna prizadevanja tudi raziskovanje ljudske medicine. Pri tem se sistematično zbira in ureja terensko in arhivsko gradivo tako iz urbanih središč kot s podeželja. Za razstavno prezentacijo omenjene teme služijo predvsem predmeti, povezani z ljudsko medicino na Dolenjskem. Zato bi bilo prav, če bi lastniki taki „spomenikov“ večkrat potrkali na vrata Dolenjskega muzeja, ustanove, ki dokazuje kulture in načina življenja Dolenjcev sestematično ureja in hrani tudi za poznejše rodove. Žal pa smo velikokrat pričre ravno nasprotnih pojavov: predmeti in drugi dokumenti izginjajo v zasebnih zbirkah, mnogi pa zapuščajo tudi meje naše domovine. Zato želimo z našim sestavkom opozoriti vse na pomembnost gradiva o ljudski medicini. O kakem drugem področju etnologije pa kdaj drugič.

Od začetka našega stoletja si je etnologija, takrat še v precejšnji meri romantično pojmovana znanstvena disciplina, začela z razširitvijo metodoloških izhodišč oblikovati posebno mesto med drugimi znanostmi. Ljudska kultura in način življenja najširših družbenih plasti sta postajala in postajata preučena z etnološkega, torej tudi z zgodovinskega vidika. Rezultate etnoloških raziskav uvrščajo danes med temeljna družboslovna spoznanja. Bistvo izhodišča etnoloških raziskav ljudske medicine je v tem, kako se posamezne socialne plasti ob določenih boleznih zdravijo. Sem sodijo nadalje vsi načini in sredstva ljudskega zdravljenja ljudi in živali, bodisi na osnovi stvarnega poznavanja bolezni in zdravilnih sredstev, bodisi na osnovi praznovernih, magičnih (čarovnih) sredstev in načinov. Pojem ljudskega zdravljenja vsebuje tudi ljudsko znanje in naziranje o boleznih in njihovih vzrokih. (1)

Poglejmo torej glavne značilnosti ljudske medicine na Dolenjskem na podlagi do sedaj zbranega in zapsanega gradiva.

Prve pisane vire zasledimo že v 2. polovici 12. stoletja. Na prvi strani stiškega rokopisa, ki obsega Gregorja Velikega „Liber moralium“, in ga je napisal stiški cistercijanec Bernard, je zapisan zagovor proti zobobolu. Po svoji vsebini sodi med najbolj znane zagovore srednjega veka in novejšega časa.

Sicer pa so viri do Valvasorjevega časa še dokaj skromni. Med številnimi opisi krajev, prebivalcev, njihovih šeg in navad je Janez Vajkard Valvasor v svoji Slavi zapisal vrsto dragocenih podatkov, ki bi nam utegnili služiti tudi pri raziskavah ljudske medicine. Tako na primer poroča o votlem kamnu („votlu kamen“) iz gozda

Medvedica pri Turjaku, skozi katerega ljudje hodijo ali se plazijo, če jih boli hrbet ali jim je izpahnen. Valvasor poroča tudi, da kmetje zelo pogosto uporabljajo to hrbtnično kuro, ker jih je menda že veliko ozdravelo. (2) Opravka imamo torej z načinom čarovnega zdravljenja, ki mu je za osnovo hoja, plazenje ali vleka skozi neki predmet ali objekt z magično, zdravilno močjo. Podoben primer, ki ima namen zagotoviti zdravje domačih živali, poznamo tudi z Dolenjskega: ko so se v Birčni vasi izvalila piščeta, jih je gospodinja spustila skozi hlačnico moževih hlač, da bi ostali zdravi in jih ne bi videl kragulj. (3)

Viri nam omenjajo tudi številne „domače“ zdravnike, padarje in zeliščarje, ki jih poznamo ponekod tudi še danes. Razen teh „domačih“ zdravnikov je večina zdravljenja v prejšnjih stoletjih slonela na individualnih izkušnjah ali pa se je kazala kot določena oblika sosedске pomoči in odnosov na vasi. Seveda pa ne smemo prezreti izredne vloge samostanov, župnišč in gradov, ki so jo odigrali prav na zdravstvenem področju.

V času prerodnega gibanja in romantike, ki je zbirateljska in znanstvena prizadevanja usmerila v ljudstvo in njegovo tvornost, imajo številne zbirke gradiva iz ljudske kulture zbrane tudi podatke o ljudski medicini. Taka je bila na primer Rudeževa zbirka v Ribnici in mnoge druge. Vsa ta prizadevanja za čimbolj popoln prikaz „narodove kulture“ so rodila tudi prve bolj zaokrožene spise in razprave. Tako je Tušek že 1863 pisal o čarovnih zeliščih v Slovenskem glasniku in je njegov sestavek eden prvih etnobotaničnih spisov.

Kmalu po smrti začetnika teorije o naravnem magnetizmu Antona Mesmerja (1734-1815) se je 1819. leta v Vodichah pri Mekinjah rodil Jurij Humar, kasneje kaplan v Črmošnjicah in župnik na Primskovem na Dolenjskem. Že v Črmošnjicah je opazil svoj osebni magnetizem in njegov učinek, zato se je začel poglobljati v skrivnosti zdravljenja z magnetizmom in si nabirati izkušnje. Na Humarja je odločno vplival že sam čas, v katerem je živel, saj je bilo zdravstvo takrat v krizi in so zato mnogi posamezniki iz ljudstva iskali novih, učinkovitejših načinov zdravljenja. Humar je slovel tudi izven meja takratne

Magnetist Jurij Humar, župnik na Primskovem

Slovenije. Primskovo pa je postalo kraj, kamor so prihajali na zdravljenje ljudje od vsepovsod. Načini in uspehi Humarjevega zdravljenja so ostali ohranjeni v številnih zgodbah, ki jih pozna ljudsko izročilo na Dolenjskem, o njem je pisal tudi pisatelj Janez Trdina (4), leta 1969 pa je o Humarju izšla tudi manjša monografija (5).

Prozna dela Janeza Trdine in njegovi potopisni zvezki so polni koristnih podatkov za ljudsko medicino na Dolenjskem. Opisal je najrazličnejše načine čarovnega zdravljenja ljudi in živine. Dokajšnjo mero uporabnega gradiva najdemo tudi v njegovih pregovorih.

Prve strokovne spise in razprave o ljudski medicini na Dolenjskem zasledimo šele od dvajsetih let našega stoletja naprej. Pregled za Dobrepolje je napisal Anton Mrkun (6), splošne preglede pa so napisali

Voščeni votiv z motivom dojenčka (mavčni odlitek) – zdravje novorojenca

Kotnik, Košir, Moederndorfer in Novak (7).

Po osvoboditvi je Slovenski etnografski muzej iz Ljubljane organiziral vsakoletne terenske ekipe, ki so sistematično zbirale po slovenskih pokrajinah gradivo o ljudskem življenju in kulturi, med drugim tudi o ljudski medicini. Ekipe so obiskale tudi nekatera področja Dolenjskega in zbrale tam gradivo. (8)

Način življenja prebivalcev na Dolenjskem se nam vse do današnjih dni kaže še v dokaj nerazviti, razvojno zaostali podobi. Temu je treba prišteti tudi geografsko izoliranost nekaterih območij. Zato so bili ljudje v precejšnji meri navezani na lastno zdravljenje ali pa so iskali pomoči pri zdravnikih, zdravilcih, padarjih, zeliščarjih na vasi in tudi v mestu. V teh, večji del „primitivnih“ zdravstvenih posegih so se prepletale tako dejansko koristne, kot tudi najrazličnejše magične – čarovne prvine. Tako imamo za nekaj stoletij konkretne zgodovinske podatke o prebivalcih Podgorja, kako so znali ustavlja-

ti krvavitve, ki so se pripetile pri vsakodnevnem delu, ali pa zdraviti s čaji, obkladki in mazili, ki so jih sami izdelovali.

Zanimiv je bil tudi odnos do šolanih zdravnikov, ki so po vaseh in v mestu opravljali svojo službo. Bili so redki, ljudje pa so jih s svojo ljudsko govorico imenovali večinoma „padarji“. Domače zdravljenje in posegi raznih amaterjev so bili zelo zakoreninjeni, zato ni nič nenavadnega, da so skušali zdraviti z domačimi sredstvi tudi v težjih,

celo življenjsko nevarnih primerih. Zdravnika so poklicali največkrat prav v zadnjem trenutku, misleč, da bo le še on lahko rešil umirajočega. Seveda pa je bilo tudi strokovno posredovanje mnogokrat prepozno. Ljudje so seveda krivdo pripisovali zdravniku in še naprej živeli v prepričanju, da je le bolje obdržati domače zdravljenje. Nazorno ilustrira to izjava kmeta iz okolice Velikih Lašč: „Kaj bo le padar (misli zdravnika, m. op.) pomagal? Nič! Samo da denar vzame. Če bolniku domača zdravila ne pomagajo, mu tudi padar ne bo pomagal!“ (9) Zato je bilo potrebno še veliko časa, da so si zdravniki, posebno na deželi, pridobili zaupanje prebivalstva in se je utrdilo prepričanje o potrebi prave in pravočasne strokovne intervencije.

ŠKARJE: Lesen model za odtiskovanje votivnih medenih piškotov. Motiv: škarje. – Škarje in drugi železni predmeti po ljudskem prepričanju vsebujejo magične sile in varujejo človeka pred boleznijo

Voščeni votiv z motivom „Mati z otrokom“ – zdravje matere in novorojenca

Pri našem opisovanju ne smemo prezreti tudi pomena ljudske medicine za zdravljenje živine. To je še močnejše temeljilo na domačih posegih. Mnogi postopki zdravljenja živine pa so bili podobni tistim za ljudi. Tako so prehlajeni živini dajali piti pelin in prežgano žganje s sladkorjem; to zdravilo so pili tudi ljudje (10). Vnetje kravjega vimena („sajevec“) so odpravljali tako, da so vime drgnili s salom ali mastjo, nekateri pa so ga umivali z ječmenovo vodo in milnico (11). Sicer pa je področje ljudskega zdravljenja živine do sedaj še najmanj raziskano.

Razen domačega zdravljenja in posegov maloštevilnih poklicnih zdravnikov so imeli pomembno vlogo najrazličnejši mazači, padarji, ljudski zdravniki in zagovorniki, ki so zdravili s konkretnimi prijemi in sredstvi, predvsem pa so znali bolezni „zagovoriti“ ali „oddelati“. Osnove tega „zdravljenja“ so zelo stare in segajo po mnenju strokovnjakov v čas, ko je prevladovalo naziranje o nadnaravnih vzrokih bolezni in sprememb človeškega stanja. Zagovorniki so svoje čarovne formule tudi zapisovali. Tak je na primer zagovor zoper kačji pik iz Ponikev (12):

*Tam stoji ta silna skala,
tam gori leži sveti Semberjevs,
prišla je mati božja Marija devica,
da zemski črv tebi ne more nič škodovati.*

(Zagovornik je vsako vrstico ponovil trikrat. „Zemski črv“ pomeni kačo; m.op.)

Raznolike so bile oblike „prve pomoči“, ki so nastopale pri nezgodah. Ureznine in udarce so ponavadi umivali z mrzlo

vodo. Za ustavljanje krvavitev so služile pajčevina in konjske fige, ki so jih kot obliž polagali na krvaveče mesto. Krvavitev se je menda reš ustavila, toda večkrat je prišlo do usodne infekcije prizadete rane. (13) Za ustavljanje krvavitev so uporabljali tudi najrazličnejše rastlinske obliže, tako trpotec, osat, liste robidnic, bezga in druge. Tukaj moramo omeniti še izročila o „neranljivosti“ posameznikov, ki so si to lastnost pridobili z izvajanjem določenih kretenj ali prebiranjem čarovnih formul. Starejšo obliko takega teksta predstavlja znani „Kolomonov žegen“, ki je bil v prepisu znan tudi na Dolenjskem. Namenjen je bil predvsem vojakom, da bi jih varoval pred smrtjo. Po letu 1740 poznamo to besedilo tudi v tiskani obliki.

Voščeni votiv z motivom dojenčka – zdravje otrok

Velik vpliv na razvoj izkustvenega zdravljenja so imela posamezna kulturna središča, razni samostani, gradovi in večje župnije. Tudi redki šolani zdravniki – pri nas od začetka 16. stoletja – so posredovali svoje znanje ljudstvu.

Oblike izkustvenega zdravljenja kažejo določeno mero poznavanja človeškega in živalskega telesa ter stopnjo osebne spretnosti tistega, ki zdravi. Tako so zobe izdirali ljudje z roko ali z nitjo, hodili so tudi k vaščanom, ki so bili za izdiranje zob posebej izurjeni in so imeli nekaj priprav za tako delo (klesče, dleto, kladivce...). Zobe se še vse do prvih desetletij našega stoletja izdirali tudi potujoči „izdiralci“, v mestih in večjih naseljih pa je bilo to opravilo brivcev.

Oteklino so mazali s polhovo mastjo, tvore pa s smolo, čebulo in lanom. Rman so uporab-

ljali za sušenje ran (14). V Novem mestu, Žužemberku in Metliki je bila razširjena medičarska in svečarska obrt. Ljudje so hodili k medičarjem po staro medeno testo od štrukljev in so ga polagali na tvore (15).

Posebno mesto pa zavzema seveda zdravljenje z zdravilnimi rastlinami. Že sestava nekaterih jedil je bila taka, da so vsebovala vrsto jedilnih in zdravilnih rastlin, kot: česen, čebulo, repo, peso in druge. V primeru hudega glavobola so navezovali kose repe ali pese na noge, da so „potegnili“ bolečino iz glave navzdol.

Najbolj pogosta je bila uporaba zdravilnih rastlin za čaje in druge zdravilne pijače. Zdravilna tekočina je bil razen rastlinskih čajev tudi človeški in živalski urin. Tako so bradavice mazali s človeškim blatom ali namakali v urinu mladega junca. — Sicer pa vobče znanih rastlin ne bomo posebej omenjali; pogledimo le nekaj primerov. Že Trdina piše v popotnih prigodbah, da ljudje uporabljajo zoper oteklo in bolečo nogo rastlino „razhodnik“ (razhud-

Voščeni votiv (kopija v mavcu) z motivom noge - zdravi udje

Lesen model za odtiskovanje (odlivanje) votivnih figuric iz voska. Motiv: vol. Take motive so kmetje nosili v cerkev, da bi imeli zdravo živino. (Foto: Janez Bogataj, ki je fotografiral tudi druge predmete, prikazane v tem sestavku)

nik ali grenkoslad: Solanum dulcamara L.), katere liste polagajo na bolečo nogo. — V Podgorju so ušesne bolečine in gluhost zdravili s sokom „trškovca“, želodčne bolečine pa s „kolesnikom“, zlasti z njegovim gomoljem (Aconitum Napellus L.s.lat.). Tudi zrnje „pergacije“ je blažilo bolečine v želodcu, če so zdrobljenega spili z vodo. Izpraznjen kozarec so morali povezniti na mizo, če so hoteli, da je „šlo tisto, kar je v želodcu ostalo, dol!“, ali kot so šaljivo povedali, da „usta riti posodiš“. Bolečine so „potegnili navzdol“ tudi s „kvascami“ (drožmi), ki so jih privezali na noge ali pa z nastrganim korenjem in hrenom. — Čajev so kuhali več vrst, vendar pa so imeli hujše želodčne bolečine, so pili sok, iztisnjen iz svežih konjskih fig (16).

Čarovno ali magično zdravljenje predstavlja v ljudski medicini posebno skupino. Pri tem so pomembna tudi magična ali simpatijska sredstva — dejanja in predmeti, ki so po ljudskem prepričanju vsebovali skrivne, nadnaravne sile in je bil vsak dotik z njimi ali njihovo delovanje samo zdravilnega značaja. Taki predmeti so bile razne knjige z zarotilnimi molitvami, kosi kovine, votivne figurice iz voska in lecta, sveče, žebliji, zavozlani kosi vrvi in drugo. Bolezen so skušali čarovno ozdraviti ali pregnati z nekim dejanjem, ker so si jo zamišljali kot nekaj telesnega, predmetnega. Vzroke

bolezni so iskali tudi v „urokih“, zato so jih odštevali in odmerjali. Za odpravljanje bradavic so na primer poznali več načinov. Tako so na niti naredili toliko vozlov, kolikor je bilo bradavic na roki. Ko je po njihovem prepričanju nit segnila, so odpadle tudi bradavice. Podobno so v palico vrezali toliko zarez, kolikor so imeli bradavic. Palico so vrgli proč, da je segnila, in s tem so segnile tudi bradavice. (17) — Verovali so nadalje v čudežno moč mrliča. Otroke s prirojenimi znamenji so nosili k mrličem, rojenim na isto leto. Z mrličevo roko so podrgnili otrokovo znamenje, kajti ko bo mrlič strohnel, bi moralo tudi znamenje izginiti. Zdravilno moč naj bi imela tudi vrv za spuščanje krste v jamo. (18). Povzročitelji bolezni so bili razen urokov tudi „mora, hude oči, coprnice, vedomci, volkodlaki“ in drugi.

Orodje vaških „zobozdravnikov“ iz okolice Novega mesta. Hrani Dolenjski muzej

Z nekaterimi primeri iz ljudske medicine na Dolenjskem smo skušali pokazati na izredno bogastvo tega gradiva in njegovo raznolikost. Podrobnejši prikazi nekaterih znanih dolenjskih padarjev, kot so bili Humar s Primskovega, Dolarjeva iz Fibule pri Gradcu, Adam in Glušč iz Velikega Cerovca, Franc Lenarčič s Pristave in drugi, so zaradi skromne raziskanosti iz našega pregleda izpadli. Mnogo gradiva je danes že pozabljenega, toda veliko ga še vedno leži po zaprašenih podstrešjih, starih skrinjah, zasebnih knjižnicah in v spominu starejše generacije. Tako današnje oblike ljudske medicine kot tiste v preteklosti pa so sestavine ljudskega življenja, znanja in mišljenja na Dolenjskem.

1 — Vilko Novak, Ljudsko zdravilstvo. Slovenska ljudska kultura, Ljubljana 1960, 261.

2 — Glej zlasti IV. knjigo, 15. poglavje, v Valvasorjevi Slavi.

3 — Terenski zapis (v nadaljnjem tekstu TZ) št. 85, Birčna vas 1961.

4 — Janez Trdina, Prigodbe in opombe. Prepis A. Turka v študijski knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu, MS 1/VIII, št. 44 Čč, 16, 25-26.

5 — Čudodelnik s Primskovega, Jurij Humar (1819-1890). Priredil p. Janez Žurga O.F.M., Družba sv. Mohorja, Celovec 1969, 103 str.

6 — Anton Mrkun, Ljudska medicina v Dobrepoljski dolini, Etnolog X-XI/1937-39, 1-10, Resume.

7 — Košir-Moedernodorfer, Ljudska medicina med Koroškimi Slovenci, Maribor 1926.

Vinko Moedernodorfer, Ljudska medicina pri Slovencih. Gradivo za Narodopisje Slovencev 1, SAZU, razred za filološke in literarne vede, Ljubljana 1964, 431 str.

France Kotnik, Iz stare ljudske medicine. Slovenske starosvetnosti, Ljubljana 1943, 115-127, s slikami.

Vilko Novak, Ljudsko zdravilstvo. Slovenska ljudska kultura, Ljubljana 1960, 261.

8 — Janez Bogataj, Iz zgodovine slovenske etnologije: Boris Orel, Dolenjski razgledi 2. snopič/1972(20.IV.), št. 4, str. 59.

9 — Anton Mrkun, delo, nav. pod št. 6, str. 4

10 — TZ št. 76, Cerovi log 1960.

11 — TZ št. 78, Cerovi log 1960.

12 — Anton Mrkun, delo, nav. pod št. 6, str. 5

13 — Anton Mrkun, delo, nav. pod št. 6, str. 8

14 — Rman: Achillea millefolium L.

15 — TZ št. 151, Novo mesto, Žužemberk 1961

16 — TZ št. 62, Veliki Cerovec 1960.

TZ št. 78, Cerovi log 1960.

TZ št. 77, Veliki Cerovec 1960.

TZ št. 75, Cerovi log 1960.

17 — TZ št. 85, Birčna vas 1961.

TZ št. 70, Cerovi log 1960.

18 — TZ št. 133, Gorenje Vrhpo-lje 1960.

TZ št. 111, Cerovi log 1961.

21. julija letos na nemških tleh wuertemberške pokrajine. Nekaj utrinkov iz zapisa, ki sem ga tega dne v poznih večernih urah skiciral na domu nemškega gostitelja:

Derendingen – nekdanj vas, danes neločljivo predmestje že stolca znanega univerzitetnega mesta Tuebingena, v katerem je izšla leta 1550 prva slovenska tiskana knjiga. Torej je minilo že 423 let, odkar jo je za svoje „ljube Slovence“ napisal v takrat nepriznanem, preziranem in zapostavljenem slovenskem jeziku utemeljitelj slovenske književnosti in slovenskega knjižnega jezika Raščičan Primož Trubar.

Prevladujeta mir in tišina, morda prav tako, kot takrat, ko je tu dobil človeško in delovno zatočišče ta veliki Slovenec, čigar pomen je tudi med sedanjimi prebivalci Derendingena, potomci tistih, ki so ga nekoč sprejeli medse, za svojega, tako močan, če ne celo ukoreninjen, da so mu za jutrišnji dan pripravili veliko, častno slavje.

Takoj po našem prihodu je prišlo do srečanja z domačini, ki nas bodo odpeljali na svoje domove. S to gesto želijo izraziti svojo gostoljubnost do nas prav tako, kot jo je pri njihovih prednikih nekoč doživel Trubar.

S slovenskim in nemškim nagovorom nas je zblizal akademik prof. dr. Bratko Kreft. Nato je spregovoril še pastor Walter Doettling, devetindvajseti protestantski dušnopastirski Trubarjev naslednik v tem kraju. Nočejo mi iz spomina njegove pozdravne besede: „Spoštovani gostje iz Trubarjeve domovine. Dobrodošli v Derendingenu. Srečen sem, da vas lahko pozdravim med nami!“

Vse je svečano in vendarle preprosto, domače, iskreno. Enkratno srečanje z enkratnimi občutki. Čutiš na hitro vzpostavljeno prijateljstvo. Za trenutek ukradene misli zbeže iz te resničnosti v Trubarjev čas. Vračajo se kot osveščajoči odmev neke daljne resničnosti, ki je za vedno vklesala v temeljni kamen nezapoznani pečat naši literaturi in z njo vred naši kulturi nasploh. Kje so časi, ko je Trubar tudi iz tega kraja prizigal plamenice častnejši slovenski prihodnosti? Ali se vedno dovolj zavedamo, kaj nam je ustvaril in izročil, koliko sil je z zapisano slovensko besedo prebudil v svojem narodu? Lahko bi bili zadovoljni, če med odgovori na to spraševanje vesti ne bi bilo grenkobe po pelinu.

Primož Trubar se je rodil leta 1508 na Raščici pri Velikih Laščah. Šolal se je na Reki, v Salzburgu, Trstu in na Dunaju. Leta 1530 je bil v Trstu posvečen v duhovnika. Obvladal je latinski, nemški in italijanski jezik. Poleg tega je bil izvrsten pevec in goreč govornik – pridigar.

Služboval je v Laškem, Ljubljani, Trstu pa spet v Ljubljani. Tedaj se je že popolnoma oprijel nove protestantske vere. Pred pregnanstvom je bil vikar šentjernejske župnije. Misli nove vere je izpovedoval v pridigah. Nastopal je zlasti proti zidanju novih cerkva, proti romanju in vraževerstvu ter razkošju v cerkvi. Leta 1548 je moral zbežati na Nemško.

Kot pregnanec je izgubil neposreden stik s svojim ljudstvom. Zato je začel na tujem pisati knjige v slovenskem jeziku. Protestantska cerkev je zahtevala, da morajo brati verniki svetopisemska besedila v svojem jeziku. To je izkoristil Trubar in se tako s slovensko besedo povezal s svojimi ljudmi v domovini. Postal je prvi slovenski pisatelj. Knjig ni pisal samo iz novih verskih potreb in nagibov, pač pa predvsem zato, ker je gojil veliko ljubezen do svoje dežele in ker je hotel svoje Slovence dvigniti iz nesrečne kulturne zaostalosti.

Razmere v prid novi veri so se na Slovenskem izboljšale in leta 1561 so Trubarja povabili v Ljubljano za kranjskega višjega protestantskega duhovnika. Toda že čez štiri leta se je moral spet umakniti na Nemško. Proti koncu leta 1566 se je dokončno odločil za bivanje v Derendingenu. Naslednje leto je še skrivaj pripotoval na Slovensko, toda brž ko je zvedel, da ga iščejo njegovi sovražniki, se je poslednjič poslovil od domovine in se, star devetindvajset let, zatekel k svoji družini v Derendingen.

Okolica tega kraja je na moč podobna dolenski pokrajini. To in pa bližina Tuebingena ter ne nazadnje gostoljubnost, s katero je bil kot vpliven tujec sprejet – vse to ga je do konca življenja zadržalo v tej vasi. Pisal je tako rekoč do smrti.

Umril je leta 1586. Pokopan je bil z največjimi častmi. Tujina mu je že ob poslednjem slovesu izrekla zaslužen priznanje za neprecenljivo delo, katerega sadove je poklonil svojemu narodu. Pokopan je na pokopališču ob stari, še danes lepo oskrbovani cerkvi v Derendingenu.

Primož Trubar je bil torej prvi, ki je našo besedo spravil v tiskano knjigo. Sam je napisal 27 knjig. Poleg tega pa je bil organizator ali vsaj pobudnik za delo, ki so ga opravili drugi slovenski protestanti (Krelj, Dalmatin, Bohorič . . .).

22. julija ob 9. uri dopoldne smo se Slovenci in številni domačini zbrali pred novozgrajenim kulturnim domom, ki stoji ob koncu glavne derendingenske ulice, imenovane po Trubarju. Od šestnajstih gostov z Raščice in iz Velikih Lašč jih je bilo deset v slovenskih narodnih nošah.

Tudi precej začasno zaposlenih naših delavcev na Nemškem je pripotovalo sem iz bližnjih in daljnih krajev.

Po krajši uvodni ceremoniji pred domom, naznanjeni s fanfarami in končani s petjem ter simbolični predaji ključa se je v veliki dvorani začela slovesnost. Prvi del le-te je bil prežet s petjem, glasbo in svetopisemskimi spremnimi besedami. Vmes je bil daljši slavnostni govor, posvečen Trubarjevemu spomenu. S tem so udeležencem približali Trubarja kot protestantskega duhovnika v Derendingenu.

V drugem delu skrbno zrežiranega programa smo najprej prisluhnili besedam W. Doettlinga, ki je zunaj meja naše domovine od tujcev največji častilec Trubarjevega dela in pomena. Po njegovem pomeni Trubar trden most prijateljstva med nami in nemškim narodom. Kljub težkim in bridkim izkušnjam iz preteklosti, katere rane so še vedno žive in obtožujoče, smo sprejeli udeleženci njegove besede kot iskreno željo in napoved po še tesnejših kulturnih stikih med narodoma.

Največ pozornosti pa je doživel govor dr. Bratka Krefta. Bral ga je v slovenščini in sproti prevajal v nemščino. Orisal je Trubarjevo zgodovinsko delo, ki v sebi ne nosi le ogromno kulturno poslanstvo, pač pa tudi politični značaj. Kot neomajen rodoljub se je za svoje Slovence zavzemal takrat, ko so

(M)
Primož Trubar

Miha Maleš: PRIMOŽ TRUBAR

jih drugi poniževali in izkoriščali kot brezpravno tlačansko ljudstvo. Poleg tega so morali prenašati tudi druge nadloge, med katerimi niso bili na zadnjem mestu pogosti turški vpadi.

„Kakor so se uporni kmetje sklicevali na staro pravdo, tako se je Trubar skliceval na staro, čisto in nepokvarjeno vero, kakor je ohranjena v evangelijskih . . . Glavni njegov smoter je bil rešiti svoje ljudstvo pred duhovno in fizično smrtjo . . . Trubarjevo delo se ni omejevalo le na prevajanje in sestavljanje slovenskih knjig in na njihovo izdajanje. Trubar je dal pobudo tudi za prevajanje in izdajanje knjig v hrvaščini in srbsčini, v glagolici in cirilici. Nekaterim je celo sam napisal uvode. Hotel je povezati vsa južnoslovenska ljudstva med seboj . . .“ (Citirani stavki so iz Kreftovega govora).

Navdušenje je doseglo vrhunec, ko je dr. Bratko Kreft odkril Trubarjev kip, delo našega akademskega kiparja Petra Černeta. S tem je bilo proglašeno tudi uradno poimenovanje novega občinskega kulturnega doma po Primožu Trubarju. Sledilo je polaganje vencev. V nepozabnem spomenu bo človeku ostal prizor, ko so pred podobo svojega rojaka postavili venec kmetica, delavec in učenka-pionirka, vsi trije doma iz Trubarjeve rojstne soseske. Slišali smo še vrsto nagovorov, prežetih z eno samo neutajljivo resnico: Narodu, ki ima v svoji

zgodovini zapisana imena mož, kot je Trubar, se ni treba sramovati preteklosti in tudi ne bati za svojo prihodnost.

Pastorju W. Doettlingu so na koncu nekaj ur trajajoče slovesnosti podelili Trubarjevo plaketo. Le-to dobi tisti, kdor zunaj meja Slovenije z ljubeznijo, zavzetostjo in uspehi širi slovensko kulturno poslanstvo ter literarno in zgodovinsko izročilo. Ustanovitelj tega častnega priznanja je muenchenski založnik slovenskega rodu R. Trofenik, ki že nekaj let mojstrsko ponatiskuje naše najstarejše knjige. Dobitnik Trubarjeve plakete se je ginjen zahvalil za izraženo mu pozornost in dejal, da je 22. julij 1973 njegov najsrečnejši dan.

Prežeti z močnimi vtisi neusahljive Trubarjeve literarne in kulturne dediščine, ki smo jo tega dne dojeli globlje kot kdaj prej, smo bili povabljeni na skupno kosilo, zatem na ogled stare cerkve, ki jo danes sprejemaš kot neke vrste Trubarjev muzej na tujih tleh. Popoldne pa na precej umirjeno veselico v novem domu, kjer se je ob igranju godbe na pihala zbralo staro in mlado. Vmes se je nekajkrat oglasila celo pesem Trubarjevih rojakov. Proti večeru pa smo si pod vodstvom W. Doettlinga ogledali najpomembnejše znamenitosti mesta Tuebingena. V neizbrisljivem spominu nam bo ostala stavba, v kateri je bila natisnjena prva slovenska knjiga.

23. julij ob 7. uri zjutraj. Skupaj z gostitelji smo se zbirali pred avtobusom, ki nas bo popeljal v domovino. Še pred dvema dnevoma se nismo poznali, zdaj smo se poslavljali kot stari znanci, prijatelji. „Pridite spet kmalu med nas. Prav veseli nas, če ne odhajate s slabimi vtisi. In tudi drugi iz vaše domovine naj se pogosteje oglašajo v našem in Trubarjevem Derendingenu.“ Obljubili smo jim, da se bomo še videli in da bomo tudi drugim priporočali potovanje v kraje Trubarjeve druge domovine. To je bilo najmanj, s čimer smo se jim lahko oddožili za gostoljubno naklonjenost, ki so nam jo nesebično izkazovali ves čas na slehernem koraku.

In tako je Primus Truber, kot ga v Nemčiji imenujejo, postal trdno poročstvo za poglobljeno kulturno sodelovanje med Slovenci in prebivalci ob reki Neckar, ki tudi danes ne pozna pokoja, kot ga ni poznala v tistih davnih časih pred stoletji, ko se je ob njej v poznih letih življenja ustavljal naš prvi učitelj in prosvetitelj.

JOŽE ŠKUFC

SPOMINU DR. NIKA ŽUPANIČA

Spoštovani zbrani, ko se spomnimo Bele krajine ali govorimo o njej, tedaj se vselej spomnimo vsaj tisti, ki jo bolje poznamo, tudi dveh velikih njenih sinov, ki jo najbolj vidno predstavljata — eden v pesništvu, drugi v znanosti. Nenavadno naključje ju družijo: samo ena črka loči njun priimek, zato si sledita drug za drugim v enciklopedijah — in le dobro leto ju loči: starejšega Nika Županiča od mlajšega Otona Župančiča. Pa to so zunanji znaki, bistvena je notranja razlika med njima: pesnik se je zamikal v lepoto in je svojo rodno deželo s čarom svoje besede prebudil v orkester slovenske poezije — znanstvenik pa se je zagledal v širino slovanskega sveta ter se potopil v globine njegove davnine. Zato je različen odmev njunega dela: pesnik je na ustnih slehernega učenčka, o delu znanstvenika pa le malokdo ve kaj več, čeprav pozna vsaj njegovo ime. Znanost je pri nas od nekdaj nič ali premalo cenjena: ožigosani s čudaštvom ali vsaj z nepotrebnim ubadanjem se mučijo znanstveni delavci ure in tedne za dognanje morda enega stavka. In poznavanje njihovih uspehov je omejeno na ozko družbo strokovnjakov, navadno le tujih, ki jim odkrivajo bistvo in preteklost našega naroda, jezika, slovstva, celotne kulture...

Tudj usoda in veličina dela Nika Županiča je v tem, da ga več strokovnjakov pozna zunaj

Slovenije, da bero in navajajo njegova dela v vseh jezikih Evrope in še zunaj nje.

Niko Županič, kateremu v spomin in čast smo se tu zbrali, je bil nenavaden mož tako po svoji telesni podobi kot po globini in širini svojega duha. Nenavadna je bila že življenjska pot tega potomca z daljnega juga priseljenih, iz Vranovič z njegovim očetom šele v Gribljah naseljenih Švarščanov. Na Dunaju ni študiral za navadnega profesorja kot toliko drugih, marveč se je nemirno poglobljajal v vse znanosti o preteklosti evropskih in azijskih narodov, posebej pa še slovanskih. Tako je bil prvi Slovenec, ki je študiral prazgodovinsko arheologijo (starinoslovje), etnologijo — narodoslovje in antropologijo — nauk o človekovem razvoju in njegovem telesu. In ko je prav pred sedemdesetimi leti dokončal študije z doktoratom, jih je nadaljeval še v Nemčiji in Švici.

Toda Niko Županič se ni razvijal v kabinetnega, življenju odmaknjene znanstvenika, saj se je njegov pogled že v študentovskih letih odmaknil iz ozkih domačih preprirov na slovanski jug ter pričel delovati za osvoboditev in zedinjenje južnih Slovanov. Z rojakom Francem Dergancem sta že leta 1901 izdajala v ta namen revijo Jug in po vstaji v Makedoniji je 1903 napisal v nemščini in srbsčini brošuro, v kateri se je zavzemal za osamosvojitve Slovanov na Balkanu ter za odpravo turške oblasti v Evropi. In tedaj se je

pričela druga nenavadna stran in smer Županičevega nemirnega življenja: že pred koncem študija je prepotoval južno Galicijo, čez nekaj let pa Švico in 1906 študiral razmere v Srbiji, kamor so ga prihodnje leto povabili, tako da je Županič zapustil Avstrijo.

Potem ko se je zaposlil z znanstvenim delom v beograjskih muzejih in vmes prišel na študijskih potovanjih v Grčijo, Carigrad in Malo Azijo, ga je svetovna vojska zanesla iz Niša v Rim, kjer je sodeloval pri ustanovitvi Jugoslovanskega odbora. Kot njegov član je prišel v London in za pol leta v Ameriko, da bi med jugoslovanskimi izseljenci propagiral politično zedinjenje. V ta namen je nastala vrsta njegovih spisov v tujih jezikih. Nato je sodeloval kot član jugoslovanske delegacije na pariški mirovni konferenci. Po osvoboditvi se je po krajšem bivanju v Beogradu vrnil dokončno v Slovenijo, kjer se je pričela docela nova, organizacijska stran njegovega znanstvenega dela. S svojimi političnimi zvezami je dosegel ustanovitev Etnografskega inštituta v Ljubljani, ki je 1923 postal Etnografski muzej. S tem smo dobili Slovenci prvo ustanovo te vrste, ki jo je Niko Županič vodil v preskromnih razmerah do 1940, ko je postal prvi profesor etnologije na filozofski fakulteti naše univerze. V Etnografskem muzeju pa je že prej usta-

(nadaljevanje na naslednji strani)

Pred Županičevo rojstno hišo v Gribljah je govoril dr. Boris Kuhar, ravnatelj Slovenskega etnološkega muzeja iz Ljubljane. Proslavi v Metliki in Gribljah sta bili v nedeljo, 13. maja, ob 100-letnici rojstva našega velikega učenjaka (Foto: Ivan Zoran)

Sorodniki pokojnega dr. Nika Županiča pred spomenikom znamenitega etnologa, ki ga je izdelal Zdenko Kalin

(nadaljevanje s prejšnje strani)

novil znanstveni časopis *Etnolog*, zopet prvi te vrste pri nas, in ga urejeval 13 let. Vse to njegovo organizacijsko, znanstveno in pedagoško delo, ki ga je opravljal na univerzi 17 let in vzgojil naš prvi znanstveni naraščaj v etnologiji, je postavilo temelje za utrditev znanosti o slovenski ljudski kulturi.

Nevsakdanja je bila tudi znanstvena pot Nika Županiča. Ni načeljal docela novih vprašanj v znanosti le med Slovenci, marveč med vsemi južnimi Slovani. Tega njegovega obsežnega dela se moremo tu le dotakniti in poudariti le njegove pobude, njegovo novatorstvo v južnoslovanski in v marsičem slovanski ter evropski znanosti. Prvič je postal začetnik antropologije v Jugoslaviji, pri čemer je šel daleč nazaj v raziskovanje telesnega sestava ter razvoja balkanskih narodov in najstarejših prebivalcev Balkanskega polotoka. Postavil je pomembni sistem etnogeneze, nauka o nastanku južnih Slovanov. Drugo področje njegovih raziskovanj pa je bila najstarejša zgodovina, predvsem nastanek slovanskih narodov in njih imen, od Antov, Srbov in Hrvatov do Čehov in Poljakov. Tretja smer Županičevega dela je segala daleč v preteklost maloazijskih Trojančev in praprebivalcev Balkanskega polotoka. Omenili smo že Županičevo mladostno, tako znanstveno kot politično razčiščevanje makedonskega vprašanja in dodajmo še njegovo utemeljevanje prav tako v prvih letih bivanja med Srbi – upravičenosti Srbije do Stare Srbije s Kosovim poljem, o čemer je pisal v slovenščini, srbski in nemški. Za vsemi naštetimi poglavji znanstvenega raziskovanja Nika Županiča pa so dolge vrste razprav, knjig in člankov, katerih število dosega 200.

In čeprav je segalo Županičevo zanimanje ter delovno področje od Kavkaza do Baskov na zahodu ter v Sredozemlje, vendar ni pozabil svoje rodne Bele krajine, ki jo je ljubil kot le malokdo. Gotovo pa se je najbolj poglobil v njeno preteklost in njeno življenje. Saj je že v mladih beograjskih letih napisal razpravo *Žumberčani i Marindolci*, pozneje označil etnično, jezikovno in kulturno razdelitev Bele krajine v Narodni enciklopediji, razpravljal o imenu Grk v pomenu velikani pri Belokranjcih, najobširneje pa se je razpisal o nastrižnem kumstvu na Belokranjskem, kar je nastalo v najinem tesnem sodelovanju. Nazadnje se je še poglobil v belokranjska imena rodin, domov in naselij, da bi pokazal v njih pomožne vire za zgodovino migracij.

Ni bolj primernege mesta, kot je tu, pred vzornim Belokranjskim muzejem, za spomenik možu, ki je posvetil vse svoje dolgo življenje naravnost ali posredno muzejskemu delu – pa ne v smislu zbirališča nepotrebne stare šare, marveč živega hranilišča preteklosti in sedanjosti ljudskega življenja, ki naj bo tudi vselej, kot je bilo v Županičevem delu, tesno povezano z raziskovanjem naše preteklosti in sedanjosti. Z delovno vneto in s pomenom svojega velikega rojaka naj bi se seznanjala vsaj mladina Bele krajine. Delo profesorja Nika Županiča pa bo ostalo čast in ponos slovenske znanosti v svetu, vzor bodočim rodovom, zato se v imenu filozofske fakultete v Ljubljani, posebej še njenega oddelka za etnologijo, katerega prvi predstojnik je bil, in v imenu njegovih učencev v spoštovanju ter hvaležnosti klanjamo spominu in delu Nika ŽUPANIČA. Slava mu!

DR. VILKO NOVAK

POPRAVLJAM NETOČNE PODATKE

Uređništvu DOLENJSKIH RAZGLEDOV!

V 5. številki vaših RAZGLEDOV z dne 19. aprila 1973 sem prebrala članek, ki se nanaša name in moje delo v partizanski bolnišnici. Prosim, da glede na netočnosti v članku objavite popravek, da ne bi kdo očital, da potvarjam resnico.

Nikoli nisem bila dr. Juge Bregant. V partizane sem prišla kot medicinka 8. semestra, opravljala pa sem skoraj ves čas delo zdravnika, ker je bilo zdravnikov malo. Ob nemški ofenzivi 1943 sem imela približno 120 ranjencev in nekaj članov glavnega štaba Slovenije z generalom Jakob Avšičem na čelu. Ko so mi zažgali bolnišnico Sp. Lašče, so mi ostale le Zg. Lašče s približno 40 ranjenci. V ofenzivah nisem izgubila nikoli nobenega ranjenca. Rešila pa sem marsikoga, da mu niso odrezali nogo ali roko, pa tudi nekaj hudih trebušnih strelcev (med njimi je bil tudi mitraljezec tov. Čiro). Danes sem upokojeni kapetan JLA, sicer pa sem po vojni 1. 1954 opravila diplomu za višjo medic. sestro. Kljub temu da sem bila absolvent medicine z 10 semestri in 8 ali 9 izpiti, mi niso priznali nobene kvalifikacije, kot so jo nekaterim praktično brez šol.

Tudi datum glede začetka gradnje bolnišnice Spod. Lašče je treba popraviti: ne 2. II. 1942, temveč 1943 mora biti zapisano.

Velikokrat si želim srečanja na Rogu. Ker sem pa bolna in v poklju, se me nihče ne spomni. Rada bi se srečala z bivšimi ranjenci in osebjem bolnišnic, toda odkar je umrl

dr. Lunaček, za nas, ki smo bili med prvimi v roških bolnišnicah, ni zanimanja in vsi so pozabili na nas.

Tudi glede različnih podatkov bi lahko veliko pomagala, saj sem v Rogu preživela svojo mladost. Bila sem tudi v Gubčevi brigadi ob njeni ustanovitvi na Trebelnem. Nisem imela še nobene priložnosti, da bi šla na kakršnokoli proslavo brigad, ker nimam svojega avtomobila. – Če bo kdaj kako srečanje bivših prebivalcev našega lepega Roga, bom rada prišla, ker upam, da bo moja hčerka kupila avtomobil. Bolj ko smo starejši, bolj se spominjamo naših naporov in tovarišva. Posebno mi, ki smo invalidi, si želimo srečanja, saj so nam ostali le spomini na tiste težke in obenem lepe dni naše mladosti.

Sprejmite tovariške pozdrave od
JUGE BREGANT-POLAK
Portorož

(Pismo tov. Juge Bregant-Polakove iz Portoroža smo dobili že 8. maja in smo ji takoj odgovorili s pojasnilom: gradivo za posebno številko DOLENJSKIH RAZGLEDOV, posvečeno partizanski saniteti med NOB v Sloveniji, smo dobivali iz Ljubljane. Verjetno je pri prepisovanju gradiva v Muzeju revolucije ali v Slovenskem zdravniškem društvu prišlo tudi do kakih napak, ki jih mi nismo mogli ugotoviti; med njimi bo tudi trditve, da je bila tov. Juge Bregant-Polakova partizanska zdravnica ali doktor, zaradi česar je prišlo pri naslavljanju članka do napake z oznako „dr.“. Opravičili smo se ji za nehoteno napako, ki jo zdaj popravljamo hkrati z drugimi njenimi navodbami.

UREDNIŠTVO

Marjan Prelog, 13 let: OBEŠEN (osnovna šola „Ivan Cankar“ Ljutomer; pedagog: Vlado Potočnik)

OB UMETNOSTNI RAZSTAVI FRANCETA ZUPANA V DOLENJSKI GALERIJ

V izpolnjevanju rednega programa umetnostnih razstav v Dolenjski galeriji je v maju 1973 Dolenjski muzej pripravil razstavo slikarja Franceta Zupana. Razstava je bila v načrtu že v jeseni 1972, pa je morala biti zaradi umetnikove obolevnosti preložena na letošnjo pomlad. Odprta je bila za dan mladosti v četrtek, 24. maja 1973, ob 18. uri

Uvodne besede je napisal univ. prof. arh. Marjan Musič, kratek otvoritveni nagovor pa akademik Božidar Jakac. Ker sta bila oba nujno zadržana, je besedilo obeh po pozdravu umetnika in zbranega občinstva prebral ravnatelj muzeja. Po otvoritvi razstave je slikar France Zupan v prijetnem kramljajočem tonu obudil nekaj spominov iz svoje umetniške poti in na srečanja in sodelovanje z vrsto umetnikov starejše in mlajše generacije.

Razstavljenih je sedemdeset del, med njimi 5 olj, gvašev in 1 akvarel, ostalo tempera.

V nadaljnjem objavljamo uvodno in otvoritveno besedo umetnikovih prijateljev in tovarišev Marjana Musiča in Božidarja Jakca.

Marjan Musič:

Umetnostna razstava Franceta Zupana je prebudila spomine na zanosno teženje po boljšem, pravilnejšem in lepšem življenju, ki je dobilo odločen, kar manifestativen izraz v novomeških umetnostnih dneh v septembru 1920. leta. Takrat je prišlo do izpovedi treh, prvokrat pri nas tesno med seboj povezanih umetnostnih vej: upodabljanje umetnosti, poezije in muzike. Pokolenje, ki je stopilo po infernu prve svetovne vojne na plan, je samozavestno in odločno izpovedalo resnico, ki je šla po zlu in jo je slovenska Moderna poskušala obuditi, resnico namreč, da je bistvo vseh umetnostnih vej eno in isto, da gre le za različne poti, za različne načine izražanja na poti k resnici in lepoti, zakaj ti dve sta nepogrešljivi vrednoti posameznika in družbe. Ta manifestativna in na široko odmevna izpoved pa je bila mogoča le v pogojih časa, v katerem so zorele in dozorele zahteve po radikalnih spremembah v vseh materialnih in idealnih razsežnostih družbe in poedinca.

V osrčju takratnih prireditev je bila I. umetnostna razstava.

Slikar France Zupan pred enim svojih del v Dolenjski galeriji (Foto: Ivan Zoran)

Po značilnih naključjih usode slovenske kulturne rasti v tistem času je pripadla Novemu mestu edinstvena vloga, da zbere okrog svojega potencialnega jedra najidealnejše, z vero v jutrišnji dan zaznamovane in v svojih umetniški izpovedih neomadeževane predstavnike iz slovenskega središča s slikarjem Jakopičem na čelu, in med gosti, ki so takrat razstavljali in dali s tem novomeški razstavi vseslovenski značaj, je bil tudi France Zupan.

Spominjam se, kot da je bilo včeraj. Pisalo se je leto 1919. Težko sem čakal, da se povrne prijatelj Zdenko (Skalicky), ki je to pot sam ponesel Jakopiču najine slike v pregled in oceno. Veš prezarjen je pripovedoval, da je spoznal v mojstrovini družbi slikarja Zupana, ki da ima podoben program kot midva; nizal je dragocene misli, s katerimi je naš vzornik soglašal. Zupan je bil nedvomno najboljši in tudi najzvestejši Jakopičev učenec. Sledil mu je tudi v tem, da se je podajal na tvegano, a omamno pot iskanja. Podobno kakor pri Cezannu so tudi v slikarstvu Jakopiča zametki in izhodišča novih, v prihodnost segajočih struj. Zato sipin izpred prve vojne, med katerimi je tudi tista znamenita dolenjska sipina, ki velja kar za skupno Jakopičevo in Zupanovo delo. Po prvi svetovni vojni, ko se je bil podrl stari svet in je razbolela duša iskala odrešenja, je tudi Zupana primamnil ekspresionizem z rahlim kubističnim in foviističnim nadihom. Vendar je Zupan našel sebe šele med romanji po širni slovenski zemlji, po Kvarnerju in dalmatinskem arhipelagu, po Bosni in Hercegovini. Privlačevalo ga je to, kar je predmetno, toda reducirano

in bistveno in pridvignjeno v vizionarnost.

Ko je bila novembra 1920. leta novomeška razstava v prenovljeni obliki predstavljena v Ljubljani, je spodbudila ustanovitev „Kluba mladih“, in med rjenimi utemeljitelji je bil tudi Zupan. Njegov atelje v Florjanski ulici in zatem na Žabjeku je imel za razvoj slovenske umetniške misli nedvomen pomen. Postal je zbirališče ustvarjalcev z raznih umetnostnih področij, ki jih je družil podoben program. Tam si srečaval poleg članov Kluba mladih bratov Krajev in Vidmarjev, Jakca, Tineta in Gojmira Kosa, Napotnika, Stiplovska, Čarga, Pilona in Spacapana tudi Jakopiča, Jamo, Sternena, Tratnika in Dolinarja, kasneje še Miheliča, Sedeja in Kobeta pa goste iz drugih umetniških središč, med njimi Mihajla Petrova in Pallavicinija, dalje pesnika Gradnika, komponiste Adamiča, Kogoja in Bravničarja, književnika Vidmarja, Podbevška in druge. V spominu bo ostalo leto 1925, ko je z nami vred skoz okno ateljeja slikal zimski motiv z Ljubljanskim gradom tudi Jakopič; takrat je ustvaril vrsto znamenitih razpoloženskih študij, ki nosijo danes naziv „Zimski pejzaž“.

France Zupan ima lahko prijetno zavest, da je dal iz sebe vse, kar je premogel. Z njegovim prispevkom pa je slikarska umetnost postala tudi dostopnejša občestvu in so postali prek njega dojemljivejši tudi samotni vrhovi največjih ustvarjalcev. Velikokrat je razstavljal svoja dela po raznih krajih sveta, njegovo esemdesetletnico pa je Ljubljana počastila s kolektivno razstavo v Mestni galeriji in z nagrado za življenjsko delo.

Božidar Jakac:

France Zupan je eden mojih najstarejših tovarišev še iz prvih dni mojega umetniškega začetka – od takrat, ko sem zelo mlad po prvi svoji udeležbi na razstavi v Jakopičevem paviljonu v letu 1918 prihajal od časa do časa v Ljubljano in mi je bil vedno, kadar je bilo treba, na svojem domu širokogruden gostitelj. Nepozabne mi ostajajo noči, ko sva dolgo v noč razmišljala in se pogovarjala o umetnosti in naših starejših tovariših.

Tisti čas je bil duhovni vodja nas mladih mogočni mojster Rihard Jakopič, katerega vrstnik in umetniški sopotnik je bil ravno France Zupan. Generacija starejši, mi je bil dober, razgledan mentor in vse do danes iskren in dober prijatelj.

Sodeloval je z nami v novomeški umetniški „revoluciji“ septembra 1920 kot tudi dva meseca kasneje v prodornem nastopu v Ljubljani, ki je dobila dinamičen impulz prav od tega razgibanega mladega Novega mesta.

Vedno in povsod nam je bil Zupan agilen sodelavec in drag prijatelj. Ko danes odpiramo njegovo razstavo, nam ta po dolgih triinpetdesetih letih ozivlja tisto nenavadno umetniško epizodo, ki je utrdila pomembnost novomeškega gibanja.

Dragi tovariš in prijatelj France Zupan, bodi iskreno pozdravljen v Novem mestu in hvalezni smo Ti, da si pred nami razgrnil dragocen pogled v svojo dejavnost. Želim Ti mnogo zasluženega uspeha in še mnogo mnogo uspešnih in zdravih let. In hvala Ti!

Tvoj stari prijatelj
BOŽIDAR JAKAC

ZBIRKA »MLADOST IN AVNOJ« NA ROGU

Blizu 2.000 pionirjev in mladincev iz cele Slovenije — med njimi je bilo največ pionirjev iz Dolenjske, slavlja pa so se udeležili tudi številni mladinci iz SR Hrvatske — je prisostvovalo svečani prireditvi ob letošnjem dnevu mladosti na Bazi 20 v Partizanskem Rogu, združeni z otvoritvijo stalne razstavne zbirke „Mladost in AVNOJ“. Med gosti so bili nekateri člani slovenske delegacije na II. zasedanju AVNOJ, udeleženci pohodov „AVNOJ 71“ in „AVNOJ 72“ ter tisti mladinci, ki bodo letos krenili na pot v Jajce.

V bogatem kulturnem programu, prežetem z revolucionarno vsebino naše polpretekle zgodovine, so sodelovali: godba na pihala gasilskega društva iz Novega mesta, pevski zbor osnovne šole Grm, recitatorji osnovne šole Žužemberk ter dramski igralci. Slavnostni govornik je bil član slovenske delegacije na II. zasedanju AVNOJ Tone Fajfar. Orisal je težke čase slovenskega ljudstva od kmečkih uporov do narodnoosvobodilne borbe, ko je šlo za naš narodnostni obstoj. V tem boju je odigral posebno vlogo ravno Kočevski Rog, ki je nudil varno prebivališče vojaškemu in političnemu vodstvu slovenske partizanske vojske in ljudske revolucije. Tej vlogi Roga je slovenska mladina že leta 1959 dala poseben poudarek, saj je na taboru Ljudske mladine Slovenije in tabornikov na Podstenicah tistega leta predlagala, naj se Rog preimenuje v Partizanski Rog. Tovariš Fajfar je pozitivno ocenil pohode slovenske mladine po poteh avnojske delegacije, saj ta akcija predstavlja neposredno prenašanje duha in izkušenj, ki jih je slovenska delegacija doživljala med vojno, obenem pa pomeni ta pot najboljšo šolo za mlade aktiviste. Letošnjemu tretjemu pohodu so se priključili tudi hrvaški mladinci. Na koncu je govornik poudaril dolžnost mladega rodu, da nadaljuje z revolucijo, zaželel mladini srečno prihodnost ter izrazil zaupanje v mladi rod.

Za njim je spregovoril sekretar republiške konference ZMS Zdenko Mali. Nato je predsednik občinske konference ZMS Novo mesto Martin Pavlin izročil članske izkaznice predstavnikom osnovnih šol Žužemberk, Stopiče, Dolenjske Toplice, Vavta vas in osnovne šole Grm iz Novega mesta, katerih starejši pionirji so tega dne postali mladinci. Mladinec Bojan Gregorič, udeleženec pohoda po poteh avnojske delegacije, je v imenu vseh prisotnih in v imenu slovenske mladine prebral pozdravno pismo tovarišu Titu.

Ob zaključku programa je prvi komandant slovenske partizanske vojske Franc Leskošek-Luka izrekel mladini zahvalo za ureditev muzejske zbirke ter ji čestital za njen praznik, nato pa je razstavo odprl. V tem, ko so se na novo sprejeti mladinci grmske osnovne šole zbrali na svoji prvi mladinski konferenci, so si številni udeleženci slavlja ogledali razstavo, ki jo je uredil Muzej ljud-

ske revolucije iz Ljubljane v „novi agitropski baraki“ (št. 25), ki je bila zgrajena v avgustu 1944. V njej so med vojno delali člani odseka za agitacijo in propagando CK KP Slovenije in člani uredništva partijskega glasila „Ljudska pravica“. V prvo barako, ki se je imenovala Baza 20, se je vselilo politično vodstvo narodnoosvobodilne vojske — CK KP Slovenije in IO Osvobodilne fronte — že 17. aprila 1943. V letu 1944 je naselje štelo 26 barak. Vse barake so danes ohranjene in redno vzdrževane, saj so kot spomenik NOB pod spomeniškim varstvom.

Agitropsko barako, v kateri je v petih prostorih razstavljena zbirka „Mladost in AVNOJ“, so v ta namen uredili mladinci mladinskega aktiva ZMS iz lesne tovarne NOVOLES iz Straže. Sama zbirka predstavlja novo pridobitev za Bazo 20, ki bo gotovo postala še bolj privlačna za obiske šolske mladine in vseh, ki radi zahajajo v mogočne gozdove Partizanskega Roga.

V treh prostorih je razstavljeno fotografsko in dokumentarno gradivo od kočevskega zbora do II. zasedanja AVNOJ, s prikazom poti in dela slovenske delegacije. Vse to je bogato ilustrirano z umetniškimi deli člana slovenske delegacije na II. zasedanju, akademskega slikarja Božidarja Jakca, ki je ta dela podaril za zbirko.

Prvi prostor je namenjen zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju. Razstavljeni so: razglas o razpisu volitev za zbor, fotografija borcev Serčerjeve in Rabske brigade ob volitvah, podpisi udeležencev zbora v Kočevju, kakor tudi Jakčevi portreti nekaterih političnih voditeljev med zborovalci ter fotografije z zasedanja.

Lea Cvitkovič, 13 let: MATIJA GUBEC (osnovna šola Grm Novo mesto; pedagog Niko Golob)

V drugem prostoru pričanja prikaz seznam 40 članov, ki so bili na kočevskem zboru izvoljeni za delegacijo v AVNOJ. Zaradi izrednih vojaških razmer, saj je komaj minila nemška oktobrska ofenziva, je odšlo na pot v Jajce le šestnajst delegatov (Edvard Kardelj je delegacijo pričakal v Jajcu). Za njihovo varnost na poti je skrbela izbrana četa slovenskih partizanov. To so bili: Avšič Jaka, dr. Breclj Marijan, Fajfar Tone, Jakac Božidar, Jeras Josip, Kidrič Boris, Kocbek Edvard, Lubej Franc, dr. Lunaček Pavel, dr. Mikuž Metod, Novak Ivan, Polič Zoran, Rus Josip, Šlander Miča-Marinko, dr. Vavpetič Lado in Vidmar Josip.

Fotografije prikazujejo slovenske in hrvaške delegate na poti v Jajce (in na poti nazaj), kjer so bili v noči od 29. na 30. november 1943 postavljeni temelji nove Jugoslavije. Poleg poteka samega zasedanja so na govorniškem odru prikazani Mikuž, Lubej in Vidmar, ki je v imenu slovenske delegacije predlagal, da se Vrhovnemu komandantu NOV in POJ Titu za njegove vojaške zasluge podeli naziv maršal, kar je bilo z navdušenjem sprejeto.

Poleg odločbe o priključitvi Slovenskega Primorja, Beneške Slovenije, Istre in hrvaških jadranskih otokov k Jugoslaviji, podpisov nekaterih udeležencev zasedanja, Jakčevih portretov naših voditeljev ter portretov predsednika AVNOJ dr. I. Ribarja, Moše Pijadeja in Vlade Zečeviča je razstavljen prvi umetnikov portret maršala Tita, ki ga je naredil v Jajcu. Od članov slovenske delegacije je v Jajcu ostal Edvard Kocbek, ki je postal poverjenik za prosveto v NKOJ.

Na prehodu v naslednji prostor visi Jakčev portret tov. Tita, izdelan leta 1947 na Dedinju. V tem prostoru, kjer so razstavljeni lepaki in fotografija članov IO OF, visi 15 portretov, ki jih je B. Jakac izdelal v visoki jedkanici na območju Roga v letih 1943 in 1944.

V preostalih dveh prostorih sta v fotografiji in tisku, ki so ga med pohodom razmnoževali na ciklostilu, ter z izrezki iz dnevnega časopisja in revij prikazana mladinska pohoda „AVNOJ 71“ in „AVNOJ 72“. Vrisane poti na zemljevidu pa prikazuje kraje, skozi katere so delegati in brigadirji potovali.

Brigada „AVNOJ 71“ je krenila na pot „po poteh avnojske delegacije“ 22. julija 1971 z Lokev pri Črnomlju. V Damlju pri Vinici, kjer je čolnar prepeljal preko Kolpe slovenske delegate leta 1943, so brigadirji odkrili spominsko ploščo z napisom: „Na tem mestu je slovenska delegacija na svoji poti na II. zasedanje AVNOJ prestopila reko Kolpo.“ V Ogulinu sta udeležence pohoda obiskala delegata Jaka Avšič in Josip Rus. Številna srečanja z mitingi ob tabornih ognjih so zblíževala brigadirje s prebivalci krajev, preko katerih jih je vodila pot. Na Glamočkem polju, kjer je doletela smrt Iva Ribarja-Lolo, sekretarja

SKOJ, so se brigadirji poklonili njegovemu spominu in uredili okolico njegovega spomenika. V zgodovinskem Jajcu je sledil ogled „Muzeja II. zasedanja AVNOJ“. Med pohodom se je partijski aktiv sestajal na rednih sestankih. Na svečanosti v Slovenj Gradcu po končanem pohodu je bilo 17 najboljših brigadirjev sprejetih v Zvezo komunistov.

Druga pohoda v letu 1972 se je udeležila tudi skupina mladincev — vojakov, ki so služili vojaški rok v Sloveniji. Udeležencem tega pohoda je republiška konferenca SZDL poklonila spominski trak.

Dosedanja pohoda sta slovenske mladince vodila po različnih poteh. Tako bo tudi v prihodnje, saj pri tej akciji ne gre le za fizično prisotnost na „avnojski poti“, temveč za podživljanje idejnih vrednot iz naše revolucije.

Predstavljena zbirka ni dokončno urejena. V baraki je še prostora za dokumentacijo s prihodnjih pohodov. Številno vpisanih obiskovalcev v dveh tednih pričča o tem, da je bil ta doslej prvi obsežnejši prikaz v Sloveniji o tem zgodovinskem poslanstvu ter o pohodih slovenske mladine nujno potreben. S tem se je število razstavnih prostorov na Bazi 20 povečalo. V „propagandni baraki“ (št. 16), v kateri so živeli člani odseka za informacije in propagando pri predsedstvu SNOS, in „novi iojevski baraki“ (št. 22), ki je bila zgrajena za člane razširjenega izvršnega odbora OF, je dokumentarno in ilustrativno prikazano življenje in delo vodstvenih organov, odsekov in komisij pri predsedstvu SNOS, kakor tudi drugih institucij na območju Kočevskega Roga in na njegovem obrobju.

Ob otvoritvi razstavne zbirke je izdala republiška konferenca ZMS lepo urejeno brošuro z naslovom „Mladost in AVNOJ“. V njej so s svojimi prispevki o tistih velikih dneh, ko se je rojevala naša socialistična domovina, spregovorili Jaka Avšič, Tone Fajfar in Boris Kidrič.

Janko Gregorič — bil je v četi pod poveljstvom Albina Grajerzja, ki je skrbela za varnost slovenskih delegatov leta 1943 — se je udeležil tudi obeh povojnih pohodov skupaj s svojima sinovoma. Za postavitev zbirke na Bazi 20 je žrtvoval marsikatero delovno uro. V brošuri so objavljene še nekateri drugi prispevki, kakor tudi ponatis prospekta o Bazi 20. Želeli je, da bi postala srečanja slovenske mladine (pa tudi mladine iz bratskih republik) na Bazi 20 tradicionalna, kakor tudi, da bi se slovenski in hrvaški mladinci, ki se je letos pohoda udeležila prvič, priključila pri tej manifestaciji ohranjanja tradicij iz revolucionarne preteklosti še mladina iz ostalih republik.

ANTON ŠTAMPOHAR

DOSLEDNA USMERJENOST DOLENJSKE SLIKARSKE KOLONIJE V KRAJINARSTVU

Štefan Simonič (Kranj): DOLENJSKA PRESLICA (barvni linorez, 1973)

V počastitev dneva republike in občinskega praznika Novega mesta so 27. novembra zvečer ob lepi udeležbi Novomeščanov, gostov tovarne NOVOTEKS in predstavnikov občinske skupščine kot družbeno-političnih organizacij v Dolenjski galeriji slovesno odprli razstavo tretje dolenjske slikarske kolonije. Uvodno besedo je imel ravnatelj Dolenjskega muzeja prof. Janko Jarc, za njim pa je slikarjem in zbranimi spregovoril umetnostni kritik prof. Andrej Pavlovec iz Škofje Loke. V imenu mecena, kolektiva tekstilne tovarne NOVOTEKS, je nato razstavo odprl Danilo Kovačič.

Brez širokega razumevanja Novoteksovih delavcev bi Dolenjska prav gotovo bila osiromašena za dragoceno zbirko o svoji pokrajini, bila bi brez „sli-

Zora Kunšek, 13 let: BLIŽA SE UPORNIŠKA VOJSKA (osnovna šola „Savo Kladnik“ Sevnica; pedagog Aleš Fenos)

karskih zapisov današnje Dolenjske“, kot so to povedali slikarji sami v okusno urejenem razstavnem katalogu. Na veliko veselje vseh ljubiteljev umetnosti in razvoja domače ustvarjalnosti smo na otvoritvi razstave zvedeli med drugim prijetno novico, da bo NOVOTEKS pokrovitelj tudi 4. dolenjske slikarske kolonije. Komisar letošnjega slikarskega srečanja v Šmarjeških Toplicah, prof. Andrej Pavlovec, je pred otvoritvijo razstave dejal:

Tretje leto zapored so se že srečali slikarji udeleženci dolenjske slikarske kolonije pod pokroviteljstvom tovarne Novoteks iz Novega mesta pri skupnem delu in pri skupnem ustvarjanju. Letos — 1973 — so se preselili iz Dolenjskih Toplic, kjer so gostovali dve leti, v Šmarješke Toplice, kjer so v okoliških vaseh našli nove motive dolenjske krajine in obilico nove snovi za svoje slikarske čopiče. Če je imela Krka prvi dve leti prvenstvo v upodabljanju, so ji slikarji letos obrnili hrbet, razen tistih redkih, ki so se podali do vasice Kronovo. Tudi v tem tretjem letu so slikarji upodabljali najraje in največ pokrajino ter poleg nje še tematiko, ki je kakorkoli vezana na dolenjskega človeka. S tega zornega kota torej, lahko bi tako trdili, ni delo v koloniji prineslo ničesar novega, razen seveda motivne in snovne popestritve in repertoarnega dopolnjevanja prvih dveh let.

Generacijsko je bilo članstvo v slikarski koloniji izredno razgibano, saj so bili zastopani predstavniki takoimenovane „četrte generacije“ in „neodvisnih“ iz obdobja med obema vojnima, nato predstavniki prve povojne, deloma še partizanske generacije slikarjev, ki se je izšolala že na domači ljubljanski akademiji, pa nekoliko mlajši slikarji in celo predstavniki najmlajšega rodu, ki pravkar zori na ljubljanski akademiji. Tem so se pridružili še poljska gostja in pa domačin, uslužbenec tovarne Novoteks, ki si je svoje slikarsko znanje nabiral na Češkem. S to in takšno generacijsko raznolikostjo je tudi dana možnost pregledovanja, sicer res samo fragmentarnega, skoraj polstoletnega razvoja, napredka in ustvarjalnega poleta slovenskega slikarstva. Predvsem, ker je zahteva slikarske kolonije

takšna, gre za nekakšen rudimentaren prerez krajinarstva, ozko usmerjenega na dolenjsko pokrajino.

Stilno odraža celotna razstava tudi to generacijsko pestrost. Od poetičnega realizma in poznoimpresionističnega oblikovanega kolorizma, pa intimne krajine mimo slovenske inačice kubističnega pristopa vse do novih teženj v pejzažu, vse to lahko zasledimo na razstavi, pa seveda tudi odklone od opisane, čeravno je prav to jedro razstave. Če se sedaj spomnimo še prerezov prvih dveh razstav, se nam pokažejo dolenjske slikarske kolonije v posebni luči: v nobeni slovenski slikarski koloniji ni tako jasnega rezultata, kakor prav na predstavitev dolenjske slikarske kolonije. Slovensko krajinarstvo s specifično motivno poanto dolenjske krajine bo že čez nekaj let jasno prikazano. Celotna zbirka bo pomembno gradivo, izredno specifično sestavljeno, le da bo iz pregleda treba izločiti gostujoče tuje slikarje, ki so zanimivi samo zaradi mikavnega pogleda

tujca na domačo dolenjsko krajinu in ljudi.

Po vsem tem je s to tretjo razstavo, ki dopolnjuje gradivo, že zbrano na prvih dveh razstavah, povsem jasna tudi usmeritev četrte in bodočih slikarskih kolonij. Naloga organizatorjev bo predvsem v tem, da bodo vabili tiste slikarje, ki bodo lahko s svojim umetniškim poslanstvom izpopolnjevali stilne vrzeli, ki se še kot manjkajoče gradivo kaže v sedanji zbirki, nastali v komaj treh letih. Navsezadnje pa bi bilo škoda prav sedaj omahitati pri delovnem poletu; treba bi bilo vztrajati še naprej tudi pri dosledni usmerjenosti dolenjske slikarske kolonije v krajinarstvu ter stremiti, da bi prav gradivo dolenjske kolonije lahko pokazalo in prikazalo posebno, morda celo novo rešitev pri oblikovanju novega slovenskega krajinarstva. Naloga je morda previsoka, je težka, toda že v primeru, če bi uspelo k novemu pridati samo delček, smo dosegli že velik uspeh.

ANDREJ PAVLOVEC

Božidar Jakac: STARA VRBA (gravura v les, 1965)

PRED 150 LETI: ŠOLA NA VINICI

Poučevanje otrok v Vinici sega v leto 1820, ko je prišel za organista Ivan Korban, ki je hkrati poučeval otroke v kmečki hiši. Po naročilu konzistorija ga je okrajni šolski nadzornik z dekretom 16. 2. 1821 imenoval za provizoričnega učitelja v Toplicah pri Novem mestu, kjer je ostal do marca istega leta. Viniški župnik je prosil, naj Korbana vrne nazaj v Vinico, ker je bil dober organist in učitelj. Konzistorij je dovolil, da se Korban vrne v Vinico že 29. 3. 1821. Tako je bil pouk prekinjen le en mesec. Korban je še nadalje poučeval v Vinici in je bil z dekretom 8. 8. 1825 imenovan za stalnega učitelja. 22. 8. 1830 pa je bil premeščen v Stari trg ob Kolpi, kjer je nastopil službo 15. oktobra. To leto pa je prišel na šolo učitelj Jakob Cvar, ki je bil leta 1831 predlagan od komende nemškega viteškega reda v Metliki za „stalnega“. Umrl je za kolero 1836. Nasledil ga je Bernard Tomšič, ki se je rodil 26. 4. 1811. Tudi njegov oče Matija je bil učitelj in se je kmalu po sinovem rojstvu preselil v Trebnje, odkoder je poslal sina v novomeško šolo. Po šesti latinski šoli je stopil v samostan na Trsatu, vendar je ostal tam le malo časa. Prišel je v Belo krajino in se preživljal nekaj časa kot pisar v črnomaljskem okraju. Od tu je prišel za učitelja v Mirno peč, nato pa v Vinico. Tu je od 1836 poučeval v grajski hiši. Leta 1838 so zgradili novo šolo. Tomšič je v njej prvi poučeval. Poročil se je z vdovo svojega predhodnika – učitelja Jakoba Cvara. Iz tega zakona z vdovo Karolino sta oba sinova: Ivan in Ljudevit. Umrl je 26. 5. 1856.

Bernard Tomšič zavzema častno mesto med slovenskimi književniki. Pesnikoval in pisal je v slovenskem in nemškem jeziku. Na književno polje je stopil s svojim bratom Emanuelom leta 1839. Priobčeval je spise v vezani in nevezani besedi v nemški Carnioliji v letih 1839, 1840 in 1841, kjer je opisoval Vinico in narodne običaje v Vinici. Ko so pričele 1843 izhajati Bleiweisove Novice, jih je z navdušenjem pozdravil in pričel vanje marljivo dopisovati. Dopisoval je tudi v nemška lista *Ilyrisches Blatt* in *Laibacher Zeitung*. Za razne prilike je sestavljal resne in šaljive pesmice, v čemer mu je bil oče Matija vodilen zgled. Pisal je tudi v *Navratilovega Vedeža* leta 1848

Leta 1838 zgrajena pritlična stavba, ki so jo 1883 dvignili in dozdali, je bila prva viniška osnovna šola. Med NOB je bila porušena. (Iz fotoarhiva Slovenskega šolskega muzeja)

in od 1854 v Šolskega prijatelja. Zelo se je zavzemal za slovenski oder ter je pripravil po nemškem izvirniku igri *Lahkoverni* in *Ravna pot*, najboljša pot. Njegov je tudi obsežni epos *Boj pri Budaškem*, povest v verzih po Valvazorju.

Po očetovem in stričevem zgledu sta stopila zgodaj na slovstveno polje oba Bernardova sinova, Ivan in Ljudevit.

Isto leto, ko je bila zgrajena šolska stavba, se je rodil Ivan, ki se je tudi odločil za učiteljski poklic. Poučeval je v Trziču, nato pa do svoje smrti 1894 na vadnici v Ljubljani. Znan je bil kot urednik mladinskega lista *Vrtec*, ki ga je urejal 23 let. Pisal je tudi povesti za otroke, prevajal in prirejal učbenike za osnovne šole ter pisal v pedagoška in leposlovnega glasila tistega časa. Pri urejanju *Vrtca* je Ivan mnogo sodeloval z bratom Ljudevitom, ki je živel v Zagrebu in od leta 1872 urejal mladinski list *Bršljan*. Iz tega lista je Ivan mnogo sestavkov prevedel in priredil za *Vrtec*. Za svoje uspešno in nesebično delo pri *Vrtcu* je Ivan Tomšič 1876 dobil od pripravne komisije za učne pripomočke v Gorici dve priznanji.

Po smrti učitelja Tomšiča 1856 sta poučevala Jakob Zernec, ranocelnik, in Matija Kulovec, duhovni pomočnik. Uvedla sta tudi zlato knjigo, kjer sta oba podpisana. Zlato knjigo so pisali od 1856 do 1943. Prva sta bila vanjo vpisana Ljudevit

Tomšič in njegova sestra Karolina. Zlata knjiga je ves čas pisana v slovenskem jeziku. Leta 1860 je prišel na šolo učitelj Jože Kavšek. 1876. sta bili iz viniškega šolskega okoliša prešolani vasi *Damelj* in *Kot* v šolo *Sinji vrh*, dve leti kasneje po *Dolnji* in *Gornji Suhor* v šolo *Dragatuš*. Leta 1883 so šolo razširili v *Dvorazrednico*. To leto je umrl učitelj Kavšek; nasledil ga je Franc Ksaverij Trošt (do leta 1888), ki je 1884 prevzel mesto drugega učitelja. Za nadučitelja je bil 1884 imenovan Josip Reich, ki je vodil šolo do leta 1889. poučeval pa do leta 1892. Leta 1889 je prevzel vodstvo šole Franjo Lovšin, ki jo je zelo uspešno vodil do 1924. Umrl je 1931. Bil je izredno delaven. Leta 1890 je ustanovil čitalnico, 1898 gasilno društvo, 1895 je pričel prenavljati vinograde v Vinici, 1901 je dosegel delitev gmajne med revne vaščane in tudi sam sodeloval pri pravični delitvi. Do 1901 je bila gmajna skupna last in so jo izkoriščali vsak po svoje na 800 ha zemlje. Pomagal je pri pogozditvi, tako da se je razrastle lep hrastov gozd, in s tem je dal zaslužek vaščanom. Leta 1908 je učitelj Lovšin ustanovil hranilnico, 1912 pa telovadno društvo *Sokol*. Sodeloval je tudi kot pesnik v mladinskem listu *Vrtec* in *Zvonu* pod psevdonimom *Tihozor*. V učiteljskem tovarišu je pisal pedagoške članke in podlistke.

Učiteljica Leopoldina Bavdkova je poučevala na viniški šoli

od 1901 do 1937. Na prosvetno-kulturnem polju je sodelovala z nadučiteljem Lovšinom skoraj 30 let. Na Lovšinoovo pobudo je zbirala po Beli krajini iz starih narodnih noš in otirač narodne vzorce, preučila tehniko, spravila v lepo zbirko in jih otela pozabi. V šolo pa je vpeljala belokranjsko vezenje.

V Vinici se je 1878 rodil največji pesnik slovenske moderne Oton Zupancič, znan kot velik otroški pesnik, dramaturg in prevajalec del iz raznih svetovnih jezikov.

Šolska stavba, zgrajena 1838, je bila dozidana 1883. Toda kljub dozidavi in raznim popravilom ni več ustrezala svojemu namenu. Pomembno je poročilo ministrskega odposlanca leta 1934: „Šolska stavba je že v zelo slabem stanju. Poslopje je popolnoma neprimerno in je nujno zgraditi novo šolo.“ Na predlog higienske komisije in na podlagi odloka sreskega načelstva v Črnomlju z dne 8. 10. 1935 je krajevni šolski odbor na Vinici 24. 11. 1935 zaprosil upravo občine Vinica za potrebno zemljišče za novo šolo. Prošnji občinski odbor ni ugodil. Iz tega je razvidno, da so velikokrat krajevni činitelji sami nasprotovali graditvi novih šolskih prostorov, ker so se bali posebnih dajatev. Kljub temu da so viniško šolo 1911 razširili v *trirazrednico* (iz učiteljevega stanovanja so naredili *razred*) in da so jo 1931 razširili v *petrazrednico*, ki je imela 235 otrok, niso mogli dobiti ne zemljišča ne sredstev za zidavo nove šole. Pouk v stari, popolnoma neprimerni šoli so imeli do 1941, ko so šolo zasedli Italijani, in po letu 1943 partizani. 30. 4. 1944 je bilo šolsko poslopje bombardirano.

Med vojno in po osvoboditvi je bil pouk v zasebnih hišah. Leta 1955 so pričeli graditi novo šolsko poslopje v obliki kombinata (osnovnošolsko poslopje posebej, za nižjo gimnazijo posebej in učiteljsko stanovanje posebej), ki je bilo zgrajeno v jeseni 1957.

Nizja gimnazija je bila ustanovljena z odločbo min. za prosveto LRS VI. št. 2236/1. Poprej je bila v kraju sedemletna šola. Z novo šolsko reformo 1957/58 so nižjo gimnazijo in osnovno šolo združili v popolno osemletno osnovno šolo.

SLAVICA PAVLIČ

- 1358 3/VII Stična,
1473 X - 1474 II Koroška,
1475 IV Dovyje,
jeseni St. Rupert na Dol.,
1476 poleti Klevevž,
X Zilja,
1477 jeseni Slovenska Bistrica,
? škofjeloško gospostvo,
1478 IV okolica Ptuja,
VI Lož,
II/2 ortenburško gospostvo (Spittal ob Dravi),
po III/22 zborovanja pri Beljaku,
V/25 zborovanje v Lazah (Vasach) pri Beljaku,
V zborovanja v Ribnici pri Vrbskem jezeru, Osojah, Rožu,
VI/28 zborovanje pri St. Jakobu pri Celovcu,
VII/26 bitka s Turki pri Kokovem (Goggau) pri Vratih v Ziljski dolini,
1480 konec 1480/zač. 1481 Klevevž,
1482 2/VIII Rož in okolica Vrbskega jezera,
XI/XII gospostvo Vetrinj,
1483 ? Kanalska dolina,
1483/1484 škofjeloško gospostvo,
1484 Naklo, Primskovo,
1484/1492 škofjeloško gospostvo (vrhovi poleti 1488 in v drugi polovici 1491),
1495 pred X gornjegrajsko gospostvo ljubljanskega škofa,
1503 ? Kranjska,
1513 ? Kranjska,
1514 ? Polhov Gradec, Kočevsko, Gamberk, Bohinj-Bled,
1515 16/III kmečka zveza v Bohinju in na Bledu,
16/III-29/III pridružitve okolice Kranja, Kamnika, Polhovega Gradca,
15/IV zborovanje pri Ljubljani,
14/V zborovanje pri Novem mestu,
15/V osvojitev Turna pri Težki vodi,
17/V osvojitev Mehovega, kak dan po 17/V osvojitev Čušperka, Konjiškega gradu, Studenic, Zbelovega,
25/V-1/V zborovanje v Konjicah, osvojitev gradov Pilštanj, Podčetrtek, Reštanj, Boštanj, Mokronog,
15/20 VI kmečka vojska pred Beljakom, okr. 20/VI osvojitev Brežic in Rajhenburga,
24/VI boji pri Bekštanju in pri Rožeku,
3.-5./VII boji v Podjuni in pri velikovškem mostu, okr. 1/VII bitka pri Vuzevci: kmetje osvojijo zgornji celjski grad, med 5. in 10. VII bitka pri Celju, okr. 10/VII Mirna, Žužemberk, okr. 20./VII Trebnje,
1520 ? Bled,
1523 ? Naklo,
1525 ? Gorenjsko,
1538/39 Bovec,
1542 Tolmin,
1556 Goriško,
1566 Smlednik, Naklo, Primskovo,
1569 Križe,
1572 VI Stattenberg, Laško,
1573 ? Dolga njiva pri Višnji gori; okolica Celovca, okr. 31/I Kunšperk, 1-4/II Podsreda, Kozje, Pilštanj,

Roman Stopar, 8 let: MATIJA GUBEC MISLI (OŠ „Savo Kladnik“, Sevnica; mentor Rudi Stopar)

- 1-6/II Soteska na Dol., Velesovo, Svibno, Zagorje ob Savi, Brdo pri Podpeči,
2/II Bizeljsko, Pišce, Dobova,
3/II Brežice, Videm pri Krškem,
4/II Krško, Leskovec,
5/II poraz pri Krškem, dotlej Sentjerne, Mokronog, Radeč, Gregorič v Sevnici in na Lisci,
6/II Jurklošter,
8/II bitka pri St. Petru (Bistrici),
1574 Zagorje ob Savi in okolica,
1569/1585 Podjuna (koseške naselbine),
1570/71 Dolenjska, Kras, Istra (vinogradniški okoliši na Kranjskem),
1580/1699 Stajerska (vinogradniški okoliši: borba za gorsko pravico),
1575 Kranjska,
1584 Studenice,
1585 Kranjska,
1577/1598 Kočevsko,
1596 Kranjska,
1601 Majšperk,
1602 Mehovo,
1603 april-julij Mehovo,
1603/1607 Gornji grad,
1604 Kočevsko,
1609/10 Kras (boj kmetov z zakupniki mitnine),
1610 20/VI spopad z mitničarji v Postojni,
1609/17 Kočevsko,
1605 Volče pri Tolminu,
1516/31 Podlehnik,
1622 Radovljica,
1622/1652 škofjeloško gospostvo,
1626 Majšperk,
1627 Smlednik, prvi tolminski upor,
1629 Cerkno,
1631 Bela krajina, Kočevsko, osvojitev Žiče,
1633 15/XII Livanjci in Destinci pri Ptujju,
1634 Studenice,
1635 21/22 IV spopad v Graj-

- ski vasi v Savinjski dolini,
24. IV do 8. V: Ostrovica, Heckenberg, Burgstall (vse okrog Vranskega), Voljsko pri Zalcu, Rudnik, Vrbovec, Gornji grad, Soštanj, Lilienberg, Gradič (Schwarzenstein), Forchtenegg, Thurn, Helfenberg, Saleški grad, Velenjski grad, Novi Klošter pri Polzeli (4. in 8. V), Zovnek, Schoenpochel pri Sešicah, Jurklošter, Planina (Kozjansko), Zusem, Sirje, Strmec in Lemberg, Šentjur in Ponikva; Jelše, Korpola in Brezovec pri Smarju, Žiče, Studenice, Golčev dvorec pri Konjicah, Oplotnica, Freistein, Polskava, Pragersko, Fram, Hoče, Laško pri Celju, do srede VI: Spitalič, Brdo pri Podpeči, Mekinje, gradovi na Moravškem, Dol; okolica Krškega, Sevnica, Radeče, Ponoviče, Poganičnik, Stična, Višnja gora, Kočevsko, Kostel; Križ-Kamniki (Stari grad), Mengeš, Dragomelj; Smlednik, Radovljica, Bled, Loka, Jable; Jablanica, Prem, Postojna, Svarcenc, Pivka; po 1/VI boji s kmeti pri Krškem, Leskovcu in Pletterjah; 14/VI bitka pri Šilentabru,
1639/40 Kočevsko, Ribnica,
1644 St. Peter (Bistrica ob Sotli), Ostrovica (ob Savinjski dol.),
1645 Ptujška gora,
1646 Spod. Polskava, Slivnica, Rače,
1646/54 škofjeloško gospostvo,
13/II Slivnica, Hoče in okolica, marca Trbovlje, ? Zovnek, Ostrovica, Laško in krška gospostva med spod. Savinjo in Sotlo,

- 1648/1649 Majšperk,
1653/62 Kočevsko,
1655 V-VI Tolmin, Solkan, Brda, Komen, Štanjel, Podgrad,
1656 Cerovec pri Novem mestu,
1658 29/X Majšperk,
1660 Smlednik, škofjeloško gospostvo,
1661 Ljutomer,
1662 Julija Haloze,
1671 Majšperk,
1673/1675 Zovnek,
1674 Fram, VIII Braslovče, Prekopa, Gomiško,
1675 12/IV Braslovče, Križ, Kamnik, Mengeš, Brdo pri Podpeči, Bovec,
1677 31/III Vurberk pri Ptujju, Dravsko polje pri Loki in St. Janžu, Konjice, Kočevsko,
1679 Mengeš, Primskovo, Naklo, Kočevje, Poljane, Kostel, Loka, Bled, Radovljica,
1684/1688 smledniško gospostvo,
1699 Sentyiška gora na Tolminskem,
1705 Lanšprež ob Mirni, Črnomelj,
1712 VII Pazinska knežija,
1713 27/III Tolmin z okolico, 28/III Solkan in Gorica, konec IV Kanal, Ročinj, Brda (Biljana), 3/V Idrija, 24/IV Komen, Rihemberk/Branik, Štanjel, začetek V Devin, 11/V Svarcenc, do 20/V še Sočerb, Novi grad,
1737 Dolenjska,
1740 Spodnja Stajerska,
1745/46 Metlika,
1749 Tirosek, Gornji grad, Luče,
1750 Zagorje z okolico,
1753 Stična,
1757 Smlednik,
1766 XII-1767 I Kostel ob Kolpi,
1768/70 Smlednik,
1769 Jama (Ob Savi),
1762 Črni potok,
1781/1783 Brdo pri Kranju (Naklo, Primskovo),
1787 Tolminsko,
1789/90 Smlednik,
1790 30/V Loka pri Zidanem mostu, Leskovec, začetek VI Sevnica, I. VII Planina, ? Laško,
1797 okolica Kopra in Izole,
1809 oktobra Kočevje, Kostel, Črmošnjice, Poljane, Hasberk, Žužemberk, Soteska, Trebnje,
1826/27 okolica Višnje gore,
1820/80 nemir na Dolenjskem in Gorenjskem Brdo, pri Podpeči, Moravče,
1843/47 Dolenjska,
1847 VIII Metlovo, Humče, Kazaze (pri Dobrli vasi) Cerklje, Senčur,
1848 pred sredo III postojnska kresija (Notranjska), 21/III osvojitev izanskega gradu (drugi podatki za leto 1848 preglednica ne zajema več)
Podrobneje glej o uporih knjigo: B. Grafenauer, Kmečki upori na Slovenskem, Ljubljana 1962, na ustreznih mestih, in v tej knjigi objavljene akte.

Ivan Zoran:

ZEMLJA OSTANE

1.

Zemljo moraš
ljubiti,
nositi jo moraš
v sebi,
sto klafter globoko
v srcu,

da se obdržiš

med temi požrešnimi kamni,
med temi požrešnimi črvi,
med temi požrešnimi ljudmi.

Zemljo moraš
ljubiti,
četudi te na koncu
zaduši.

2.

Bog mi odpusti
to strašno misel,
to potuhnjeno željo,
to nepotešeno strast,

ta prirojeni nagon,
to podedovano slabost,
ta prekleti ponos,
ta nezlomljivi pohlep,

to zaljubljenost v mali,
s kamni obrobljeni svet,
to brezupno vztrajanje,

to hudo kletev,
ki se nastavlja na jezik,
a je ne morem izpljuniti
življenju v obraz.

A taki smo,
vsi tod naokoli.

3.

Je zemlja,
ki rodi
kamne med koreninami
in črve v sadovih.

So ljudje,
od vsega začetka
na tej zemlji,
od vsega začetka
s temi kamni,
od vsega začetka
s temi črvi,

ki komaj
vesta zanje
bog in oblast.

4.

Seješ,
da bi vzkliko,
seješ,
da bi zraslo,
seješ,
da bi žel.

Težka so
semena,
zdrava so
semena,
bog, daj zdravo
rast.

Eh, pa pride
suša,
eh, pa pride
toča,
že pride kak
hudič.

5.

Zemlja
ga je ukrivila,
ko jo je nosil
v hrib
na ramenih.

Bodi moj dom,
bodi moja ljubezen,
bodi moj kruh,
ji je govoril.

Zemlja
je ostala zemlja,

njegov zadnji dom,
njegova zadnja ljubezen,
njegov zadnji kruh.

6.

Tako majhen,
nepomembno zaje dalski,
se boš moral
nekoč posloviti.

Nekoč boš priromal
poslednjič iz svoje
črvice dežele –

poprosil boš
za milostno
zadnje jabolko,
poprosil boš
za milostni
zadnji kamen,
jaz pa te bom ubil,
zmrcvaril s temi prsti,
ki bogaboječe
delajo križ na čelu.

Jaz sem človek.

7.

Jaz nisem tak sad,
da bi ga vrgel v stikalnico
in sokove izpil,
preveč je na meni brazgotin,
preveč se pozna,
da so me črvi grizli.

Jaz sem tak sad,
ki že na svet ni mogel
brez bolečin,
a tak sad se bori
na blatnih tleh,
da ga ne zgrabi
vsak pasji sin
in ne raztrešči
ob pasjih zobeh.

8.

Zemlja je zemlja,
zemlja ostane,
zemlja nas preživi.

A kaj so storili
tej zemlji,
da niti črvov
več ne rodi?

Martin Kopričanec: KOSCA (1973)

COLLEGIUM ANIMALE

Čudna so pota usode; ne pride nihče ji do kraja.
Človek že misli, da srečno se zmazal bo skozi življenje,
ko ga zadene nesreča, ki spalči jo zlobna staruha.
Revež opteza in pazi, ko v strahu pada se čez cesto,
čuva si zdravje, premrzlo ne pije, si greje ledvice,
žensk ne pogleda, ne kroka, maščoba mu strup je najhujši;
temu navzlic mu spodrsne, ko leze ves moker iz banje,
zlomj si tilnik, da mrtev in nag obleži tam brez duše.

Kdo bi naštel učenjake, ki gledali v daljne so zvezde,
da bi spoznali, če one morda ne usmerjajo pota
naših usod? In učinek? Kot vselej in vedno je – ničla!

Taka je pač pri ljudeh. Kako pa v živalstvu se spleta,
pesem nam tale pove, ki muza zabrenka jo v strune.

Onega dne so se zbrali ob mlaki ugledni žaboni,
glave staknili so vkup, da rekli bi modro besedo.
„Dobro, možje“, de prvi. „Zdaj čas je, da vse si povemo.
Skašljajmo vse si na dan, kar greni nam življenje v soseski!
Potlej pa složno naprej, brez jeze in zlobe pogubne . . .“
„Kaj boš, revše, pleteničil, kaj briga življenje te naše,
ko si pritepel se sem kot zguncana reva brez ficka?
Kakor doslej smo sami odpravljali svoje probleme,
bomo jih tudi v bodoče, brez tebe in tvoje nadloge!“

Kakor nevihta besneča z gora zapodi se v dolino
z gromom in vetrom in vodo drevesa rušeč in domove,
dvigne se silen prepir, ki spreminja se v psovke in kletve.
Zmerjajo vsi se vsevprek, ne slišiš prijazne besede . . .

Pa se zgodi, da takrat jo mimo primahata polža,
urno po poti hiteč, da k večerji dospeta za časa.

„Stoj!“ pravi prvi. „Ne slišiš? Od kod neki tako bučanje,
kakor goved bi se sto poganjalo v silnem galopu?“

„Čudno, prečudno zares! Tu znalo bi kaj se zgoditi.
Pazi se torej močno, da utečeš, če sila bo huda.“
Tiho, po prstih, že gresta naprej in gledata predse,
v desno, na levo, previdno, da koj bi spoznala nevarnost.

Trušč pa medtem ne pojenja. Bi rekel, da zmeraj je hujši.
Zmedenim zdaj se očem popotnikov, skritih za grmom,
čuden odpira pogled: do koder z očesom se vidi,
mlaka je polna žabonov, ki kregajo v divji se ihti.

„Prasec, gorila, zmikavt“ pa „bedak, idiot in govedo“
zraven še tisoč izrazov, ki tem so enaki in lepši.
Eni tacajo z nogami, a drugi si žugajo s prsti,
tretji si kažejo osle, a eni spet dolge jezike . . .

„No, kaj pa vidva bolščita vsa trda kot bik v nova vrata?“
slinecema tik se za hrbtom oglasi neznanec hripavo.
V strahu ozreta se revčka in spazita kuštravo vrano.

„Ježešna, botra, povejte, kaj vendar se tule dogaja,
če vam je znano, seveda. Kaj takega nisem še videl“

Vrani sta fanta povšeči, pa reče s prijaznejšim glasom:
„Glejta – in tudi strmita! Kar vidita tu, ni zmešnjava,
ampak odraz oblasti in vzor demokratične družbe.“

„Ta je pa bosa,“ de slinac in smeh mu uide čez lice.
Vrana ga jezno ošine, potem se odkašlja in reče:

„Vama se vidi na zunaj, da ničli sta v družbenih vedah.
laika skozi in skoz, ki ne vesta za temelje družbe . . .“

„Kuš, ti zverina, kaj praviš, da moje imetje je kraja?“
„Bizgec, skopuh, kverulant, osle, ti izmeček si družbe . . .“
„Slišite, dragi občani, te kletve in težke žaljivke?“
„Pankrt, kozle, ptevarant“ in „gobec umazani, nehaj!“
Takile klici in rekla prekinejo vrani besedo.

„Teta, poglej, kaj pa zdaj? Mar konec je tega oblastva?“
Drugi slinac še doda: „V čem bistvo je demokracije?“

Vrana nerodno stopica in tuhta v prebrisani glavi,
mar naj resnico pove, mar blekne, kar rekli so drugi.
„Vrag si ga vedi,“ si misli, „od kod sta prilezla slinaka!“
Vnovič pogleda na polža pa reče krilate besede:
„Fanta, čeprav sta mi tujca, resnico povem vama sveto.
Vnemar pustita nergače, prisluhnita moji besedi!“

V tem pa žaboni razvneti do kraja pritirajo jezo;
ko bi imeli bodala, bi klali se v nežno drobovje.

Vrana pa mirna in resna povzame, kar treba je reči:

„Včasih, pred davnimi leti, žaboni imeli so kralja,
trdo roko in oblast in življenje bilo je tegoba.
Koder ti šega oko, te poljane in tale mlakuža,
last je bila suverena in ta jo je dajal v užitek
njemu povšečnim ljudem, za bogato pač protidajatev.“

„Svinja zverinska . . . kurbir . . .“ odmeva od mlake v ušesa.

„Zakon narave je tak, da na svetu pač vse se spreminja.
Kakor pač slinavi deček prek fanta razvije se v dedca,
tudi oblast svoj obraz spremeni, se zboljša in zraste.
Kralja odpihnili burja sprememb je in hudih nasprotij.
Nihče za njim ni zajokal. Koj vsi so z obema rokama
zgrabili mlado obdobje, ki vneslo je mnoge novosti:
zemljo prevzela je skupnost in dala med revne jo žabe . . .“

„Jezik za zobe, nesramnež, če ne ti razbijem čeljusti!“
spet se zasliši iz gneče in res prileti nek krepelec . . .

Vrani pa teče beseda, kot mazal bi z maslom po popku.
Pravi, da potlej prišli so žaboni še v novo obdobje,
ko se oblast je prenesla prav v sleherni delček življenja,
vsak se upravljal je sam in z drugimi se dogovarjal
zgolj in samo je o tem, kako gre deliti dohodek.

„Vidita, fanta, in to, kar gledata tule pred sabo,
zbor je žabonov zelenih kot svobodnih zdaj upravljavec.“

„Dobro. A vendar: čemu le potrebna sta jeza in vpitje?
Mar se ne da dogovoriti lepo in s prijazno besedo?“
„Kaže, da ne, saj tako že počno od vsega začetka . . .“
Morda je kanček soli tudi v tem . . . „Le kako?“ „Poslušajta!“

Njega dni berem o tem, da ljudje so pogruntali sobe,
koder po mili se volji zbesniš, narjoviš in nazmerjaš
vse, od vojska in oblastev, prek službe in šefa do ženske.
Meni hudo se dozdeva, da žabe počenjajo isto:
združijo torej svoj zbor še z očiščanjem duše prepolne . . .
No, kaj pa zdaj, fanteta, kam dirjata, pa brez pozdrava?“

„Kam pač? Domov – med slinake – da jutri uvedemo . . . isto!!!“

KRIK PREKO MEJ

(Odlomek iz pesnitve)

1

Ljubim te kakor borovec,
ki v žive skale zariva svoje življenje
in rajši umre, kot da odtrga
od rodnih se tal.

Tvoje ravnine – moje so strune,
tvoje gore napev so mojih želja,
tvoji gozdovi – moja družina,
zbrana v posvetu, koliko dote
svojim na žalostno pot
v tujino naj da ...
o domovina ...

2

Sinovom in hčeram,
katerih očetje in matere
Dachau in Auschwitz tisočkrat tisoč zaradi
sovrastva do smrti so kleli ...

Zopet vali se dim iz tovarn
na Nemškem kot nekdanj, ko žgali
našo so kri –
Zdaj žgo: prokletstvo naših očetov in mater,
ponos – za marke prodan ...

3

Tu ga spočela je ...
Vdihnila pesem mu naših poljan,
v sveto spočetje vrodila mu pesem je naše besede.

Zdaj tam na Nemškem čeblja –
nemški ga krvi prodala,
sama odšla za srečo bogve je kam.

Morda čez dvajset let bo prav on
skromni ji dom v posmehu požgal,
morda čez dvajset let
pahnil na plan jo bo in z rafalom ...
kot sin proklete arijske rase,
ki rod svoj živi iz prokletstva
trpljenja ...

4

Nekoč bil moj je učenec,
Bahatih je lic stal pred menoj,
vame zadiral nasmeh je oči
in hotel me z njim kot žaga podreti ...

Bil moj je učenec nekoč,
tam s hribov, bi padel, pa ... ker ...

Prišel sem po svojo družino.
Le kaj bi tu, ... ta beračija,
a tam ... že hišo imam
in dva avtomobila ...

Smeh ... kakor bi bomba raznesla nebo ...
A ko sem ovedel se ... Sam,
sam sredi vsega sem stal ...
Bomba raznesla samo je – moja ljubezen,
ki mu nekoč je odstirala našo besedo ...
In zdaj mrlič se votli praznoti režim,
ker prazno ne more umreti ...

5

Na zdorskem sestanku.
Govornik kaže napredek doma.
Prikrita beseda roti
in vabi domov ...

A zdomec: Pri vas razmere so take,
pri nas pa zaslužek, dobimo otroške doklade,
pri vas pa ...
V kotu dvorane sedi,
ki vodil nekoč ga po zvokih

lepote materinega napeva ...

In tava v polnoč domov,
po ulicah tlak mu bobni:
pri vas in pri nas, pri vas in pri nas,
kot da se pekel mu reži ...

6

Berem: Zdomci pokrili skoraj so pol
naših deviznih potreb.
Berem: Naša delovna sila na tujem prodana ...
Berem: Tam in tam delili dobiček,
berem in berem, črke prepevajo kakor zebli,
ki v krsto zapirajo nekdanj življenje.

Črke ... črke ... kakor rože ob krsti
ljubezni ...
Misli, misli, kakor sveče, gasnoče
umirajočim ...

Tavam po mestu in se ustavim
pred spomenikom ... črke, vklesane
v kamen ... nekdanj živa ljubezen ...

Črke žive ...
Črke, ljudje, v kamnu žive,
zopet žive – in groze ...

Martin Kopričanec: „ŽIVELA MLADOPOROČENCA!“ (1973)

Ivan Perhaj:

MED NAMA SO SANJE

Vem, da te misel komaj doseže,
 misel, ki z jutrom se v soncu rodi,
 misel, ki nate še vedno me veže,
 misel, ki išče, česar več ni.

Med nama so zvezde, ki v noči gorijo,
 in veter, ki v travah jesenskih šumi,
 in beli oblaki, ki dalje drsijo,
 in zarja večerna, ki komaj še rdi.

Med nama so sanje, ki večkrat vse zlate
 se vračajo v dušo, da v sreči vzdrti,
 saj misel, ki veže še vedno me nate,
 te zmedena išče med vsemi stvarmi.

ZAKAJ ŽIVIM

Kakor čas,
 ki ne more ujeti prostranstva
 v svoj krog
 in mu odmeriti konca,
 tako ne morem
 ujeti trenutka,
 ko bi mogel odgovoriti:
 Zakaj živim?

Mogoče živim,
 ker mi je hip neke ljubezni
 podaril življenje.

Mogoče živim,
 da v neki pomladi
 rodim novo življenje.

Mogoče živim,
 da mi nekoč sočlovek
 prebode z nožem srce.

Mogoče živim,
 da da v nekem trenutku
 postanem žival
 in ubijem človeka.

V rojstvu ptic
 je skrita lepota sonca in vetra,
 v rojstvu rož
 ljubezen čebel in metuljev,
 v rojstvu človeka vprašanje:
 Zakaj živi?

Martin Kopričanec: POGREB (1973)

Ivan Škofljanec:

PRIJATELJICI

(Aleni iz ČSSR)

in tebi dal bom
zadnjo svojo misel
ta v meni tlela je
kot iskra živa
v nočeh bila je luč
čez dan se ni hladila

in tebi dal bom
zadnjo svojo misel
v pesmi spomenik klesani
za vse rodove in čase
nate spomin to bo
a meni vera sveta

in tebi dal bom
zadnjo svojo misel
meni si bila draga
kot vsaka je beseda
bila zate blagrovana
kot cvet in sad dobrote

in tebi dal bom
zadnjo svojo misel
in utrne cvet
in izžari utrinek zvezde
v iluzijah harmonije
čez vesoljni cvet

in tebi dal bom
zadnjo svojo misel
ko ugašal bom oči
da tam kjer trava rase
me le bodo djali
spomine zlate pa NIKDAR

DRAGA

v tem pismu
nisem jaz
pišem brez misli
tako sem miren

roka je mirna
srce je mirno
v sobi je mirno
in ti daleč
vsa izgubljena
med spomini

še te iztrgam
sam v sebi
kot plevel
in zavržem
in predam soncu
da muči
mi trhle korenine

VSAK VEČER

vsak večer
sem te pričakoval
ko dočakati
te nisem mogel

vsak večer
vsako jutro
vsak dan
z novo mislijo

in ti prihajaš ...
v mislih
in odhajaš ...
v mislih
in vse je kot je bilo
le čas beži
v pozabo

tudi ta večer
te bom pričakoval
ko dočakati
te nisem mogel

Martin Kopričanec: PORTRET
POLETJE (olje na steklu,
1973)

Marica Založnikova:

NAJDRAŽJI KRUH

Zunaj je bil meglen zimski večer.

Nebo je bilo nizko, skoro bi se ga lahko dotaknila z rokami. In te roke so bile tedaj majhne in nebogljene - prav takšne, ki si žele dotakniti zvezd, a so tako zelo šibke, da jim komaj uspe prinesiti košček kruha k ustom, iz katerih se cede sline, ko zaznajo čudovit okus rume-no zapečene krušne skorje. Peč, na kateri smo se stiskali, je bila premajhna za osmero otrok. Kdorkoli od nas se je zganil, je ogrozil soseda, da se zvrne na hladna ilovnata tla. V kolibi, kjer smo živeli, so včasih domo-cale kože. V vojnem času pa je dala zatočišče nam, ki smo v naglici zapustili tople domove.

Skozi gost snežen metež nam je udarjal na ušesa glas zvona, v šentjernejski cerkvi so oznanjali, da se dan poslavlja od večera.

Nemih obrazov in velikih vprašujočih oči smo pestovali vsak svoj hlebec kruha, ki je predstavljal v tistih trdih dneh pravo bogastvo. Nihče si ni upal zagrizniti v rumeno skorjo. Najbrž smo se bali, da so to le lepe sanje, ki se bodo razpršile, čim homo trenili z očmi. Toliko kruha že dolgo ni bilo pri hiši, čeprav je tam daleč, od koder smo bili izgnani, polje rumenelo od zrelega žita.

Na majhnem razmajanem stolčku je sedela mati in rezala belo vezan prt, da bi iz njega skrojila otroško srajčko.

Na ležišču, ki je bilo še najbolj podobno zaboju, je ležalo drobno trupelce mojega bratca. Komaj pred štirinajstimi dnevi ga je bila mati prinesla k hiši. Tedaj smo osovraženo gledali malo nebogljeno bitje, ki je ogrozilo naše majhne obroke

hrane. Bali smo se, da bo najboljše pojedel najmlajši. Kasneje smo se pomirili, saj je otroče sesalo le materino izsušeno dojko in tudi sicer ni nikomur prizadelo nič hudega.

Mati, ki je komajda kdaj sedla k mizi, je tožila, da otrok nima dovolj hrane. Obupano je hodila od sosede do sosede, da je dobila nekaj kapelj mleka. Toda vojna ni prizadela nikomur in vedno pogosteje se je vračala praznih rok.

Neki večer pa je drobní otroški obrazek nenadoma pomodrel. Stekla sem po sosedo. Ob pogledu na otroka je skimala z glavo. „Krstimo ga, saj ne bo preživel!“ Na drobní otroški glavi se je nekaj minut kasneje pomešala blagoslovljena voda z materinimi solzami in naslednje jutro je njegovo trupelce ležalo v vezanem oblačilu na mrtvaškem odru.

To je bil za nas otroke gotovo najlepší dan v vseh vojnih letih.

Vsi sosedje, tudi tisti, ki so se nas beguncev ogibali, so prišli tisti dan v našo kolibo. Soseda, ki je v smrtni uri krstila majhno nebogljenno bitje, je po tamkajšnji šegi spekla vsakemu otroku hlebček - belo pogačo.

Za to veliko dobroto smo bili vsi silno hvaležni mrtvemu bratcu.

Zelo pa sem bila začudena, da naša mati ni delila z nami tega veselja. Po licu so ji tekle solze, čeprav je bilo v hiši toliko kruha, da ga je ostalo še za naslednji dan, ko smo spremili malčka na pokopališče.

Šele danes razumem, kako drag kruh smo jedli tisti zimski večer.

DEKLETU

ti si poljana
ki se razcveta
iz tisoč cvetov
za eno pomlad

ti si zarja
v katero strmim
ko te sanjam
da te ljubim

ti si spomenik
pred katerim klečim
kadar prosim
trenutek nežnosti

Martin Kopričanec: NA DVORIŠČU (1973)

V počastitev novomeškega občinskega praznika je bil 9. novembra v Dolenjski galeriji v Novem mestu literarni večer, na katerem so sodelovali: Janez Kolenc, Ivan Škofljanec, Vladimir Bajc, Ivan Perhaj, Marica Založnik, Ivan Zoran in Milan Mark. Večer je imel lep odmev med občinstvom. Tokrat nekatera dela sodelujočih dolenskih ustvarjalcev objavljamo.

Milan Mark:

RAZKROJ

(Odlomek)

Še prej, prejen sem odšel na trg, kjer sva se z deklico srečavala in po čudni usmerjenosti odhajala k razpadlemu mlinu, v popoldnevu, ki se je soparen vlažil med krošnjami dreves prostranega vrta, sem posedal na razrušenem mestnem obzidju zasenčen od težkih kosta-

njevih krošenj. V travi pod menoj so kokoši vlekale črve iz mastne zemlje, se pozibavale in si kradle plen iz kljunov. Žalobni zvoki kur so me zamislili v prapodobe zamegljenih obrisov, a polnih luči in počutij, ki jim ne morem najti imena niti jasnega lika, zato pač vedno dolgo lezejo po žilah in me delajo zamišljenega v prazno. Gospod Anton tako zamišljenost imenuje lenarjenje in prekleta lenoba, kar pa je povsem zgrešen izraz. Bolje bi storil, ko bi sploh ne govoril o tem in raje gojil z vso skrbnostjo in ljubeznijo svoje kokoši, meni pa pač dopustil, da sem zamišljen na obzidju tudi cel dan, če bi že hotel cel dan biti. Res pa je, da tudi mišljenje prapodob lahko postane samo navada, navade pa pripravljajo na razkroj in so prvi odsev razpadanja.

Z zabuhlim, slinastim obrazom se je na travniku pojavil idiot, zakrnelo bitje, ki sem ga večkrat opazoval pri početju in odkrival v njem stvari, ki, izražene z besedami, zvenijo bedasto in v nobeni zvezi z resničnostjo, ki jo ljubimo in smo ji zavezani do take mere, da ne prenesemo pogleda na njene izkrivljenosti; odvrčamo obraz zanihani v vrednosti. In če sem rad premišljal idiotova početja, je že to znamenje, da se je v meni nekaj pripravljalo ali pa že dovršilo.

Stal je med travami ves obzaren od zelenkastih senc, svetla podoba, ki je tisti trenutek polnokrvno prebivala na popoldanski svetlobi s travami, drevjem, razpadajočim mestnim obzidjem in kurami. Ni bil manjvreden v vrsti bitij in nisem ga čutil kot takega. Zajet v trenutek prebivanja pojavnosti, napona zavesti, življenja protoplazme. Dokler je stal in miroval.

Potem se je zvil. Skrotovičil je ude v nemogoč položaj. Svetla slina mu je kanila od ust na tla. Iz sebe je stisnil hropeče glasove ter se pričel na mestu premikati, kot da ne more najti smeri hotenja, ki ga je sililo v dejanje. V bolečini je krivil obraz in renčal. Naenkrat se je pognal za najbližjo kokošo in jo hotel ujeti. Vrešče mu je ušla. Soparica popoldneva se je napolnila s krčevitim gibanjem vseh bitij. Nekaj se je stisnilo v obupnem naporu po sprostitvi.

Precedil sem ga v misel, kajti tudi v meni se je zgostil del sile. Prekril sem idiotovo preganjanje z ugotovitvijo, da deluje neustrezno, ker mu miselni aparat ne more posredovati točnih navodil za pravilno ravnanje. Seveda to z njim ni imelo nobene zveze, bila je moja

stvar, moja prisotnost in moja obramba. Taka uboga stvar! Morda je skozenj presijal žarek, denimo, ljubezni do človeštva, in pod njegovo močjo je moralo ubogo bitje nekaj storiti, pa se je pognalo za nič hudega slutečo kuro, ki se je mirno prehranjevala. Denimo, da morda tako. Besede so tu resnično brez prave moči, če sploh imajo poleg prikrievanja kakšno moč?

Tudi potem, ko se je preganjanje končalo in je idiot obsedel v travi, igrajoč se z bilkami, sem ga moral premišljati, kajti naenkrat je postal boleči del moje zavesti, nekakšno vozlišče, kjer sta se križali dve možnosti zastavljanja dejanj. Megleno sem pomislil na klavnost vsakega dejanja, na njegovo usodno neustreznost, po drugi strani pa sem videl tudi moč dejanj, ki v skladu s svojo naravo določajo naše resničnosti. Dvoje plasti, pomešani med seboj v sprimke, ki jih sam zase imenujem trenutki prebivanja.

Idiot je vstal in pričel tekati po travniku. V preprostih gibih tekanja je njegova drugačnost spet izginila, ostala je le meni in mojemu odločanju. In ker me je polnost tekanja motila glede na zamišljeno podobo v meni, sem idiota poklical, ne da bi pravzaprav vedel, kaj hočem od njega.

Ustavil se je in z napeto pozornostjo prisluhnil drhtenju zraka nad sončno zelenimi travami. Počasi se je obračal proti izvoru zvoka, tako da sva se šele po dolgem času iskanja pogledala iz oči v oči. Prišel je bliže. „Zdravo, Lojze!“ sem mu z vso možno prijaznostjo dejal.

V odgovor je nekako zakrutil, po čemer sem sklepal, da je sovražno razpoložen. Vzrok bi zaman iskal: drugačne stvari so ga premikale v čustvena stanja in pot njegovih misli ostaja večna skrivnost. Sklonil se je naprej in z muko stisnil iz sebe razločni „jebi se!“. Potem je cela vrsta kletvic prišla iz slinastih ust. Med preklinjanjem se je počasi pomikal nazaj. Ko mu je zmanjkalo besed, je pomenčal z nogami in ves rdeč v obraz zbežal od moje prijaznosti in usmiljenja, ki je bilo povsem nepotrebno.

Ostal sem sam na obzidju. Obšla me je potrtost, kot da z vsem ljubim stvarstvom nimam kaj početi, kot da sem na suho vržen med drevje v žareči popoldan. Taka čudna sopara duha.

Nekaj v zvezi tem pokvečenecem... sem mrmral sam zase in iskal točko, kjer bi misel jasno zažarela, a se je neplodno plazila po obrisih znanih poti in zaključkov...

Božidar Jakac: NOVO MESTO

DOLENJSKI RAZGLEDI: DA ALI NE

Ne revije, ne publikacije v stilu brezperspektivnih „Perspektiv“, ne novega „Kataloga“, ne kaj podobnega, česar imamo že preveč v slovenskih jaslih, nočemo. Hočemo le občasno prilogo, v nekem smislu razširjeno kulturno rubriko, v kateri bi zagledali beli dan tudi taki in tisti sestavki o našem kulturnem vsakdanu, kakršnih zaradi preobsežnosti na rednih straneh Dolenjskega lista ne moremo objaviti.

To smo napisali pred šestimi leti ob rojstvu Dolenjskih razgledov. V prvi številki, ki je izšla 24. oktobra 1968, smo izrazili upanje, da se bo na „tir postavljeni voziček“ popeljal brez ovir naproti rednemu izhajanju in dobri vsebini.

Zdaj, ko je za nami že lepo število Dolenjskih razgledov, povezanih v več snopičev, ugotavljamo, da je opravljeno veliko delo in da poslanstva, ki ga imajo Dolenjski razgledi, ni mogoče zanikati. Toliko je v teh snopičih dragocenih in enkratnih podatkov, če se omejimo le na te, da resnično ne bo mogel mimo njih, kdor bo hotel kulturna in druga snovanja v po-

krajini prikazovati nepristransko.

Prav gotovo bi se ob boljšem kritičnem izboru prispevkov oblikovala priloga še večjega pomena. Takoj pa je treba reči, da ob pomanjkanju primerne gradiva tak izbor ni možen. Za pomanjkanjem tehtnih prispevkov pa so Dolenjski razgledi bolehal malone ves čas. Često je pritok gradiva narekoval, kdaj bodo Dolenjski razgledi zagledali beli dan.

Vse, pravkar zapisano, takoj dobi drugotni pomen, če se spomnimo, kako smo v uredništvu Dolenjskega lista vselej zmajevali z glavami, ko smo slišali, da bomo Razglede spet izdali na svoje stroške. Neizpodbitno drži, da bi izšlo bore malo števil, ko bi ne bilo razumevanja v kolektivu Dolenjskega lista. Razgledi so torej izhajali tako, da jih je plačal ali Dolenjski list iz svojih skladov ali pa je (žal le redkokdaj) plačnike pridobil.

Vsi poskusi in prizadevanja uredništva Dolenjskega lista, da bi pridobilo za izhajanje Razgledov zunanje vire dohodkov, so naleteli na gluha ušesa. Niti kulturne skupnosti do zdaj niso

čutile potrebe, da bi kaj primaknile, čeprav v isti sapi menijo, da bi bila ogromna škoda, če bi ta priloga prenehala izhajati.

Potrebo po stalnem ali občasnem izhajanju publikacije, ki bi poleg prispevkov, kakršne smo do zdaj brali v Dolenjskih razgledih, odmerjala več prostora proznim, pesniškim, polemičnim in drugim kritičnim sestavkom, so začutili dolenjski besedni ustvarjalci že pred leti, letos pa so si tako publikacijo zapisali tudi v svoj program.

Po dveh posvetih v Krškem se je oblikovalo takole stališče: potrebovali bi publikacijo (lahko časopisna priloga), kjer bi lahko redno objavljali svoja dela, hkrati pa bi povabili k sodelovanju tudi druge dolenjske talente, ki se uveljavljajo v drugem tovrstnem slovenskem tisku. Edino merilo pri objavi, je bilo poudarjeno v Krškem, bi bila kvaliteta. Glasilo, ki naj bi po vsebini, kritičnosti in izboru preraslo sedanje Dolenjske razglede, bi tudi odpravilo praznino, ki jo je čutili. Naj spomnimo, da v Sloveniji ni več pokrajinskega središča, kjer bi ne izhajala ali revija ali kakšna njej podobna edicija.

Na krškem sestanku je prevladovala misel, naj bi publikacija, če bo seveda sploh prišlo do nje, priključili Dolenjskemu listu kot stalno prilogo. Po starem rekle, da se da piti novo vino tudi iz starega kozarca, bi lahko novo vsebino nalili pod naslov Dolenjskih razgledov. Slej ko prej bi bilo tako še najboljše, saj bi tako že vnaprej odpadli pomisleki, da se našim bralcem spet ponuja neki nov trojanski konj.

Odveč je ponavljati, da se od moralne podpore še pišče ne zvali. Samo od sebe ne pride nič, sicer pa poznamo tisto: kolikor denarja, toliko muzike. Dolenjski list je pred tem, da ukine Razglede. To se bo tudi v resnici zgodilo, če ne bo kdo od zunaj kaj primaknil za njihovo izdajanje. Tudi dober namen s krških posvetov bo ostal brez odmeva, če mu ne bo nihče prisluhnil in pretehtal ponudbe.

Nemara so zdaj na potezi kulturne skupnosti. Njihovi predračuni za prihodnje leto so že v obrisih. Bodo odmerile košček za prilogo, ki naj bi že zaradi tradicije izhajala tudi v prihodnje?

UREDNIŠTVO